

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2015 - ΕΤΟΣ Η' - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 27

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ 5 € - ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 20 € (ΕΝΤΥΠΗ ΜΟΡΦΗ) - 10 € (ΨΗΦΙΑΚΗ ΜΟΡΦΗ)

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Ιδιοκτησία

Εταιρεία Μελετών Ιστορίας
και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας

Ιδρυτής - Σύμβουλος Έκδοσης
π. Αθανάσιος Βουδούρης

Εκδότης

Εμμανουήλ Ξυνάδας
(Πρόεδρος Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.)

Διευθύντρια

Ολυμπία Μπέτσα
(Πρόεδρος Επιτροπής "Χρονικών")

Αρχισυνταξία - Ηλεκτρονική σελιδοποίηση

Νικόλαος Βουδούρης
(τηλ. 6942.982.745)

Επιτροπή των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

Ολυμπία Μπέτσα
Νικόλαος Βουδούρης
Ιωάννα Ζιώγα
Αναστασία Ταναμπάση

Γραφεία

Κοινοτικό Κατάστημα Φυτειάς
Δ. Βέροιας, Τ.Θ. 149 - Τ.Κ. 59100

τηλ: 6946.901.531 - 6942.982.745

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση μέρους ή
ακέραιων κειμένων, αν αναφέρεται η πηγή

Τα επώνυμα άρθρα εκφράζουν μόνο την
άποψη του συντάκτη τους

• Όσοι επιθυμούν να γίνουν μέλη της
«**Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτι-
σμού Ν. Ημαθίας**» μπορούν να επικοινωνή-
σουν στο τηλέφωνο: **6946.901.531**

• Η αποστολή άρθρων, μελετών, επιστο-
λών, σχολίων, προτάσεων, παρατηρήσεων
κ.α. για δημοσίευση στα «**ΧΡΟΝΙΚΑ**», γί-
νεται τόσο στην ταχυδρομική διεύθυνση
της Ε.Μ.Ι.Π.Η., όσο και στην ηλεκτρο-
νική διεύθυνση **xronika_emipi@yahoo.gr**
με την ένδειξη: Για τα «**Χρονικά**» (Τα
άρθρα δεν θα πρέπει να ξεπερνούν τις 5
σελίδες Α4 με μονό διάστιχο και μέγεθος
γραμματοσειράς 12 στ. Δημοσιεύματα ή
άρθρα με επιστημονικό υπόβαθρο θα πρέ-
πει να συνοδεύονται από παραπομπές και
ενδεικτική βιβλιογραφία).

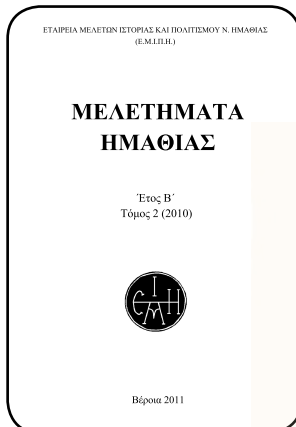
• Η έκδοση των «**ΧΡΟΝΙΚΩΝ**» στηρίζεται
αποκλειστικά σε συνδρομές μελών και
φίλων της **Ε.Μ.Ι.Π.Η.**, για τον λόγο αυτό,
ζητούμε την οικονομική υποστήριξή σας.
Για την προβολή της επιχείρησής σας μέσα
από τις σελίδες των «**ΧΡΟΝΙΚΩΝ**», καθώς
και για τις χορηγίες σας υπέρ της έκδοσης
του εντύπου, καλέστε στο **6946.901.531**

• Ο **τραπεζικός λογαριασμός** της Εταιρεί-
ας, όπου ο καθένας μπορεί να καταθέ-
τει τις προσφορές του, είναι: **Eurobank**
0026-0077-12-0200673505

Οι εκδόσεις της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Σειρές Εκδόσεων

Μελετήματα Ημαθίας (τόμοι 1-4)

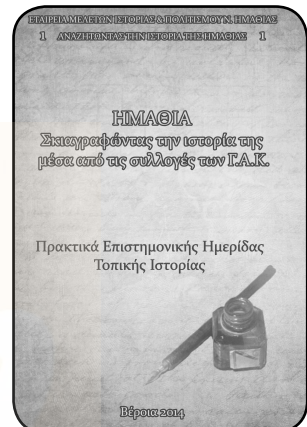
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΩΝ Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αι. (τόμοι 1 - 3)

Πηγές & Μελέτες Ιστορίας & Πολιτισμού Ημαθίας (τόμοι 1 - 2)

Αναζητώντας την Ιστορία της Ημαθίας (τόμος 1)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ (Ε.Μ.Ι.Π.Η.)

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Έτος Δ'
Τόμος 4 (2012)
ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Α' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Βέροια 2013

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ 3 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ 3

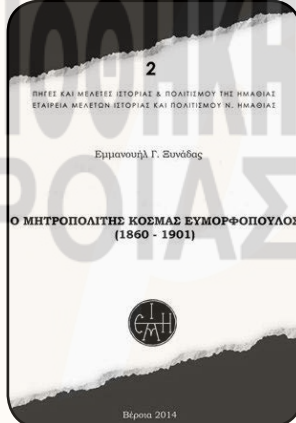
ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ 1925 - 1940

Στη Βέροια
του Μεσοπολέμου

Γ' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

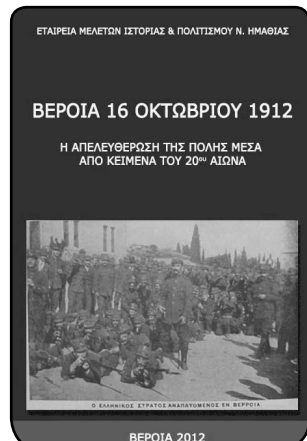
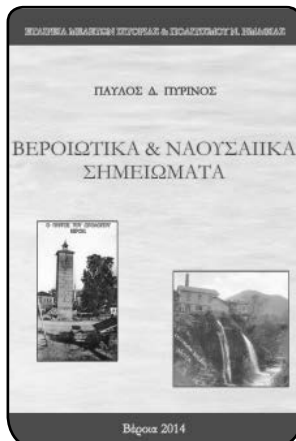
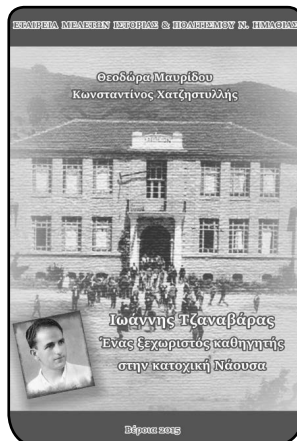
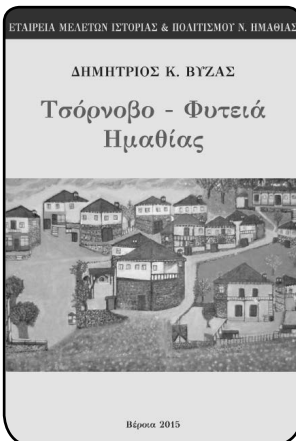
ΒΕΡΟΙΑ 2015

Σημεία διανομής (Βέροια)

Βιβλιοπωλεία
Πυρινός (Βενιζέλου 50)
Επίκαιρο (Βενιζέλου 36)
Ηλιοτρόπιο (Τρεμπεσίνας 12)
Σχήμα (Αγγέλων 18)
Ταχυδρομικά
(με αντικαταβολή,
+ έξοδα αποστολής)
Τηλ. παραγγελιών:
6946.901.531

Μεμονωμένες εκδόσεις (ενδεικτικά)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

- Μαρία Χειμωνοπούλου, Αρχαιολογικά.....4
- Ολυμπία Μπέτσα, Οι Δρόμοι της πόλης.....10
- π. Αθανάσιος Βουδούρης, Μοναστηριακά Σημειώματα.....13
- Βασίλης Σ. Δημητριάδης, Τα Ναουσαίικα.....31
- Ιωάννης Μοσχόπουλος, Τα Ρουμλουκιότικα.....38
- Εμμανουήλ Ξυνάδας, Εκ του Τύπου.....42
- Αναστασία Ταναμπάση, Βιβλιοπαρουσιάσεις.....51
- Ιωάννα Ζιώγα, Φορείς Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας.....53

ΝΕΑ - ΔΡΑΣΕΙΣ

- Πεπραγμένα.....55

Κατάλογος Εκδόσεων Ε.Μ.Ι.Π.Η.58

Τα ΧΡΟΝΙΚΑ θα τα βρείτε...	ΒΕΡΟΙΑ Βιβλιοπωλείο "Επίκαιρο" (Βενιζέλου 36) Βιβλιοπωλείο "Πυρινός" (Βενιζέλου 50) Βιβλιοπωλείο "Ηλιοτρόπιο" (Τρεμπεσίνας 12) Βιβλιοπωλείο "Σχήμα" (Αγγέλων 18) ~~~~~ Τηλεφωνικά στο 6946.901.531
...και στην ηλεκτρονική διεύθυνση emiph.blogspot.com	

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Μαρία Χειμωνοπούλου, αρχαιολόγος – Δρ. αρχαιολογίας

Εικόνα του Αγίου Προκοπίου από τη Βέροια στη μεγάλη ελληνική βυζαντινή έκθεση “Heaven and Earth: Art of Byzantium from Greek Collections” στο Art Institute of Chicago

Η μεγάλη ελληνική βυζαντινή έκθεση “Heaven and Earth: Art of Byzantium from Greek Collections” συνδιοργανώθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και το Μουσείο Μπενάκη χάρη στη γενναιόδωρη χορηγία της ΟΠΑΠ Α.Ε. και της οικονομικής συνδρομής του Ιδρύματος Α.Γ. Λεβέντη, σε συνεργασία με την National Gallery of Art της Ουάσιγκτον, το J.P. Getty Museum στο Λος Άντζελες και το Art Institute of Chicago στην ομώνυμη πόλη.

Η έκθεση παρουσιάστηκε με θαυματική επιτυχία (πάνω από 600.000 επισκέπτες) στα τρία από τα μεγαλύτερα μουσεία των ΗΠΑ, στην εμβληματική National Gallery of Art, στην οποία δεν είχε παρουσιαστεί στο παρελθόν άλλη έκθεση αφιερωμένη στο Βυζάντιο ή σε άλλο πολιτισμό του μεσαίωνα, αλλά και στη Villa του J.P. Getty Museum, όπου συνοδεύτηκε από μία μεγάλη επιτυχία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού στο πλαίσιο της συστηματικής πολιτικής επαναπατριsmού κλαπέντων αρχαιοτήτων, την επιστροφή από το J.P. Getty Museum στην Ελλάδα ενός σημαντικού βυζαντινού εικονογραφημένου χειρογράφου, το οποίο είχε κλαπεί από τη Μονή Διονυσίου του Αγίου Όρους στη δεκαετία του '60.

Στον τρίτο σταθμό της έκθεσης, το Art Institute of Chicago¹, που αναδείχτηκε ως το καλύτερο μουσείο στον κόσμο για το 2014, στο σύνολο των έργων που παρουσιάσθηκαν περιλήφθηκε επίσης και μία φορητή εικόνα του Αγίου Προκοπίου από τη Βέροια (εικ. 1), η οποία κόσμησε και το εξώφυλλο του καταλόγου της έκθεσης στο Σικάγο, προσδίδοντας αφενός εμβληματική θέση στην καλλιτεχνική παραγωγή της Βέροιας του 14^{ου} αι. και σημαίνοντας παράλληλα την συστηματική και αξιοσημείωτη δραστηριότητα που έχει αναπτύξει τα τελευταία χρόνια η Αρχαιολογική Υπηρεσία του ΥΠΠΟΑ σε διεθνές επίπεδο, όσον αφορά συντονισμένες δράσεις για τον επιτυχή επαναπατριsmό αρχαιοτήτων.

1 Σεπτέμβριος 2014 – Μάιος 2015: 291.800 επισκέπτες. Παράλληλες εκδηλώσεις: Διαλέξεις και συνέδρια: -Tales of Byzantium from Greece, Αναστασία Δρανδάκη, Επιμελήτρια της Βυζαντινής Συλλογής Μουσείου Μπενάκη και Heaven and Earth: Byzantine Sites, Monuments and Museums in Greece, Τζένη Αλμπάνη, Διεύθυνση Μουσείων Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, 27 Σεπτεμβρίου 2014, Fullerton Hall, 370 άτομα, -Icons and Iconoclasm, Terah Walkup, Art Institute of Chicago. 15 Οκτωβρίου 2014, Fullerton Hall, 350 άτομα και 28 Ιανουαρίου 2015, 300 άτομα, -Maniera Greca in the West, Maniera Latina in the Byzantine East: Piety, Politics, and Painting in the Thirteenth to Fifteenth Centuries, Αναστασία Δρανδάκη, Επιμελήτρια της Βυζαντινής Συλλογής, Μουσείο Μπενάκη, 23 Οκτωβρίου 2014, 200 άτομα, -The Amusement of power and the Power of Amusement in Byzantium, καθ. Elena Boeck, 5 Φεβρουαρίου 2015. Fullerton Hall, 150 άτομα.

-A final Look at Heaven and Earth: Art of Byzantium from Greek Collections, Επιστημονικό συνέδριο με τη συμμετοχή Ελλήνων και αμερικανών βυζαντινολόγων, 2 Μαΐου 2015, 60 άτομα, Εκπαιδευτικά προγράμματα, Συναυλία “Fall of Constantinople”, Cappella Romana, 190 άτομα.

Την έκδοση του καταλόγου του Σικάγο ανοίγει η παρουσίαση της εικόνας του Αγίου Προκοπίου². Στην αρχή παραδίδονται τα τεχνικά χαρακτηριστικά κατασκευής της εικόνας – αυγοτέμπερα σε ξύλο -, οι διαστάσεις της – 91,5 x 62,5 x 2,5εκ. – και η κατάσταση διατήρησής της, αναφορικά με την οποία επισημαίνονται η βαθιά κάθετη ρωγμή στο άνω τμήμα της εικόνας και οι διάσπαρτες ρηγματώσεις, όπως και οι απώλειες ζωγραφικού στρώματος και υποστρώματος σε όλη της την επιφάνεια. Στην περιγραφή που ακολουθεί αναφέρεται ότι πρόκειται για τη λατρευτική εικόνα του αγίου Προκοπίου, που είχε κλαπεί από το τέμπλο του ομώνυμου ναού της Βέροιας την περίοδο 1968-1975 και επαναπατρίσθηκε τον Ιούλιο του 2012 στο Βυζαντινό Μουσείο της πόλης.

Στην εικόνα, που περιβάλλεται από στενό κόκκινο πλαίσιο, ο άγιος Προκόπιος με φυσιογνωμία νέου που αποπνέει πνευματικότητα, προβάλλει σε πρασινωπό βάθος. Εικονίζεται μετωπικός από τη μέση και άνω, με σγουρή μακριά κόμη, αμυγδαλωτά μάτια, έντονα φρύδια, λεπτή μύτη και στόμα. Φέρει στο αριστερό πλευρό ασπίδα, που στερεώνεται με λεπτό λουρί (λωρίον) από τον απέναντι ώμο κι έχει μόλις βγάλει από το θηκάρι ξίφος, που υψώνει με το δεξί του χέρι. Φορεί σκουρόχρωμο χιτώνα επάνω στον οποίο προβάλλονται οι ζεστές χρυσοκάστανες και άλικες αποχρώσεις του θώρακα, της ασπίδας και της δεμένης στο θώρακα χλαμύδας³. Αν και η εικόνα στερείται από τα φωτισμάτα της, οι σχεδιαστικές και εκφραστικές αρετές της τη συνδέουν με αρκετή πιθανότητα με εργαστήριο της Θεσσαλονίκης του τέλους του 14^{ου} αι.⁴.

Η λατρευτική εικόνα του Αγίου Προκοπίου βρισκόταν στο τέμπλο του ομώνυμου ναού της Βέροιας μέχρι το 1968. Στο διάστημα που ακολούθησε και πριν το 1975, εκλάπη μαζί με άλλες εικόνες του ναού, περιπλανήθηκε σε ξένες αγορές για να καταλήξει στον Ολλανδό μεταπράτη έργων τέχνης Michel Van Rijn, μαζί με την περίφημη εικόνα του Αγίου Πέτρου, προερχόμενη και αυτή από τον ίδιο ναό της Βέροιας (εικ. 2). Το 1980 εμφανίστηκε στη δημοσίευση του Van Rijn "Icons and East Christian Works of Art". Το 1988 η εικόνα του Αγίου Προκοπίου περιήλθε νόμιμα στην κατοχή του συλλέκτη έργων τέχνης κ. Αθανασίου Μαρτίνου ως μέρος μιας μεγάλης συλλογής, χωρίς ωστόσο να είναι γνωστή η προέλευσή της. Όταν ο συλλέκτης πληροφορήθηκε από την πρώην Διευθύντρια του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών κα Μυρτάλη Αχειμάστου – Ποταμιάνου για την προέλευση και την κλοπή της εικόνας από τον ναό του Αγίου Προκοπίου στη Βέροια, αποφάσισε αμέσως να τη δωρίσει στο Βυζαντινό Μουσείο της πόλης.

Η εικόνα του αγίου Προκοπίου είναι πιθανόν σύγχρονη με τον αρχικό βυζαντινό, ξυλόστεγο μονόχωρο πυρήνα του ναού του αγίου, ο οποίος σύμφωνα με τον σωζόμενο τοιχογραφικό διάκοσμο χρονολογείται στις τελευταίες δεκαετίες του 14ου αι.⁵, και ανακαινίζεται σε δεύτερη φάση στις αρχές του 17ου αι., αποκτώντας τη μορφή τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με ενιαία δίροικτη στέγη και ανάλογο της

2 Αριθμ. Ειδικού Καταλόγου BMB E 558

3 M. Cheimonopoulou, "Entry of St. Prokopios", *Heaven and Earth, Art of Byzantium from Greek Collections*, Edited by A. Drandaki, D. Papanikola-Bakirtzi, A. Tourta, Catalogue in conjunction with the exhibition *Heaven and Earth, Art of Byzantium from Greek Collections* held at the Art Institute of Chicago from September 27, 2014 through February 15, 2015, p. 25.

4 Θ. Παπαζώτος, *Βυζαντινές εικόνες της Βέροιας*, Αθήνα 1995, σ. 55, Πίν. 47.

5 Θ. Παπαζώτος, *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} – 18^{ος} αι., Ιστορική και αρχαιολογική σπουδή των μνημείων της πόλης*, Αθήνα 1994, σ. 186-188, σχέδ. 20, πίν. 20.

επέκτασης και της εποχής (1607) τοιχογραφικό διάκοσμο⁶.

Ο αείμνηστος αρχαιολόγος Θ. Παπαζώτος αναγνώρισε και απέδωσε την προέλευση της επαναπατρισθείσας εικόνας του αγίου Προκοπίου, όπως και της εικόνας του αποστόλου Πέτρου της συλλογής Dumbarton Oaks, από τον ναό του Αγίου Προκοπίου της Βέροιας⁷, με βάση τη συγκριτική παρατήρηση αρχαιικών φωτογραφικών λήψεων τέμπλου με την ένδειξη «Άγιος Προκόπιος Βεροίας, 9 68» αλλά και τις δημοσιεύσεις των δύο αναφερόμενων εικόνων στον κατάλογο του μεταπράτη έργων τέχνης Michel van Rijn "Icons and East Christian Works of Art"⁸, καθώς και της εικόνας του αποστόλου Πέτρου της συλλογής Dumbarton Oaks με αφορμή την έκθεση *Holy Image Holy, Space*⁹.

Ο Παπαζώτος έρχεται στη Βέροια ως αρχαιολόγος της 9^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στις 7 Ιουλίου 1975 και ξεκινά μοιραία την καταγραφή του αρχαιολογικού υλικού που προσέφεραν οι ναοί της Βέροιας από τον ναό του Αγίου Προκοπίου, διαπιστώνοντας ότι το τέμπλο, αν εξαιρέσει κανείς μία φθαρμένη εικόνα με παράσταση της Φιλοξενίας του Αβραάμ του τέλους του 18ου - αρχών του 19ου αι., στερούνταν των εικόνων του.

Χάρη στην παράδοση του αρχείου εγγράφων και φωτογραφιών της Βέροιας από την 9^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης στη νεοσυσταθείσα το 1978 11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, ο Παπαζώτος ξεχωρίζει από μια ομάδα φωτογραφιών με το χαρακτηρισμό «αταύτιστες» τρεις λήψεις, από τις οποίες μία έφερε την ένδειξη «Άγιος Προκόπιος Βεροίας 9 68», που αποτυπώνουν το τέμπλο του Αγίου Προκοπίου με αναρτημένες εικόνες που δεν είχε δει το 1975. Διέκρινε ότι στις έξι θέσεις εικόνων υπήρχαν από αριστερά προς τα δεξιά μία εικόνα του αποστόλου Πέτρου, μία του Ιωάννου Προδρόμου, μία της Θεοτόκου, του Χριστού Παντοκράτορος, του τιμώμενου αγίου Προκοπίου και μία ακόμη εικόνα του τιμώμενου αγίου Προκοπίου εφίππου.

Η σκέψη του για την τύχη αυτών των εικόνων του τέμπλου του Αγίου Προκοπίου δεν παύει να τον απασχολεί. Θεωρεί παράδοξο το ότι στο μεταφερόμενο από την 9η στην 11η Εφορεία αρχείο δεν υπάρχει επίσημο έγγραφο που να αναφέρεται στην κλοπή των συγκεκριμένων εικόνων. Η αναζήτηση τέτοιων εγγράφων και στα Αρχεία του ΥΠΠΟΑ έδειξε ότι ποτέ δεν αναφέρθηκε προς το Υπουργείο κλοπή των εικόνων του Αγίου Προκοπίου. Διάχυτη ήταν η άποψη των περιοίκων ότι τις εικόνες του δικού τους ναού «έκλεψαν οι αρχαιολόγοι».

Η δημοσίευση στον κατάλογο της έκθεσης *Holy Image, Holy Space* μίας εξαιρετικής τέχνης εικόνα αποστόλου Πέτρου στη Συλλογή των Dumbarton Oaks της Washington τον οδηγεί στην αρχική της δημοσίευση στον κατάλογο της συλλογής Michel van Rijn με τίτλο *Icons and East Christian Works of Art*, όπου διαπιστώνει και τη δημοσίευση μίας εικόνας αγίου Προκοπίου.

Μετά από την κατάθεση προς το ΥΠΠΟΑ σχετικής έκθεσης με όσα στοιχεία είχε στη διάθεσή του, ακολούθησε και στο αφιέρωμα για την βυζαντινή Βέροια

6 Το μνημείο αναστηλώθηκε στο διάστημα 1967-1969 και οι τοιχογραφίες του συντηρήθηκαν από το συνεργείο του παλαιού συντηρητή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας Φ. Ζαχαρίου.

7 Θ. Παπαζώτος, *Μακεδονικά Αποσημειώματα (Βυζαντινά – Μεταβυζαντινά)*, «Οι δύο βυζαντινές εικόνες του Αγίου Προκοπίου της Βέροιας», υπό έκδοση, σ. 132-139.

8 *Icons and East Christian works of art*, edited and published by M. van Rijn, Amsterdam 1980, πίν. των σ. 70-71, 168f.

9 *Holy Image, Holy Space: Icons and Frescoes From Greece*, (Ed.) M. Acheimastou-Potamianou, Greek Ministry of Culture 1988, πίν. της σ. 87 και σ. 177.

στην εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ Επτά Ημέρες της 14ης Αυγούστου 1994, ειδική διαπραγμάτευση για το θέμα με τον τίτλο *Οι κλεμμένες εικόνες*, στην οποία ο Παπαζώτος επισημαίνει ότι ο επαναπατρισμός των δύο εικόνων στην πόλη της Βέροιας αποτελεί υποχρέωση της ελληνικής πολιτείας.

Η εικόνα του αποστόλου Πέτρου της συλλογής Dumbarton Oaks η οποία κατέχει σημαίνουσα θέση στην παλαιολόγεια ζωγραφική της Μακεδονίας¹⁰, προέρχεται πιθανόν, αν σκεφτεί κανείς τις διαστάσεις και την ελαφρά στροφή του σώματος του Αποστόλου Πέτρου, από ένα μεγάλο επιστύλιο, ένα ευμέγεθες αποστολικό, το οποίο κρίνοντας από τις διαστάσεις και την ποιότητα της τέχνη του, θα μπορούσε να προέρχεται από μία εκκλησία μεγάλης κλίμακας, όπως η Παλιά Μητρόπολη, που διατηρεί επίσης σπουδαία παλαιολόγεια ζωγραφική του διαστήματος 1270-1290 και μίας δεύτερης φάσης λίγο μετά το 1320¹¹.

Η εικόνα του αποστόλου Πέτρου, μετά τη μετατροπή του μητροπολιτικού ναού σε μουσουλμανικό τέμενος, μεταφέρθηκε πιθανόν στο ναό του Αγίου Προκοπίου και η θέση της στο τέμπλο του ναού μαζί με την εικόνα του αγίου Προκοπίου σχετίζεται πιθανόν με την κοινή ιδιότητα των δύο αγίων ως εφορκιστών ή εξορκιστών¹².

Η ιστορία της εικόνας του αγίου Προκοπίου η οποία συνδέεται με την ίδρυση ή την ανανέωση μιας εκκλησίας ευρισκόμενης κοντά στην βόρεια ακρόπολη της πόλης και αφιερωμένης στον ομώνυμο στρατιωτικό άγιο, που νίκησε με θαυματουργικό τρόπο τους αραβηγούς¹³ άραβες¹⁴, μαρτυρεί την ανάγκη των κατοίκων της πόλης για προστασία λόγω των διαδοχικών καταλήψεων της Βέροιας από τους Οθωμανούς στα τέλη του 14^{ου} και τις πρώτες δεκαετίες του 15^{ου} αι.

ΔΗΜΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

10 K. Weitzmann, *The Saint Peter Icon of Dumbarton Oaks*, Washington DC 1983.

11 Θ. Παπαζώτος, *Μακεδονικά Αποσημειώματα (Βυζαντινά – Μεταβυζαντινά)*, «Οι δύο βυζαντινές εικόνες του Αγίου Προκοπίου της Βέροιας», υπό έκδοση, σ. 132-139.

12 *Μήτηρ Θεού, Απεικονίσεις της Παναγίας στη Βυζαντινή Τέχνη*, επιμ. Μ. Βασιλάκη, Αθήνα 2000, αριθ. κατ. 71- δίπτυχο με τον άγιο Προκόπιο και την Παναγία Κυκώτισσα και αγίους, σ. 444-446 (Μ. Ασπρά-Βαρδαβάκη).

13 Ονομασία που χρησιμοποιείται από τον 9^ο αι. για να χαρακτηρίσει τους άραβες και γενικότερα τους μουσουλμάνους, ενώ έτσι αποκαλούνται επίσης και οι Οθωμανοί Τούρκοι.

14 Γ. Τσαντήλας, «Η λατρεία του Αγίου Προκοπίου την περίοδο των Σταυροφορών και η βιογραφική εικόνα του στο Πατριαρχείο Ιεροσολύμων», *ΔΧΑΕ ΚΖ'* (2006), σ. 245-258. Σύμφωνα με τους βίους του αγίου που συντάχθηκαν στον 10^ο και 11^ο αι. οι κάτοικοι της Ιερουσαλήμ του ζήτησαν να τους απαλλάξει από τους Αραβηγούς, τους οποίους ο άγιος κατατροπώνει έπειτα από το αποκαλυπτικό όραμα ενός κρουστάλλινου σταυρού.

εικ. 1: Εικόνα Αγίου Προκοπίου συλλογής ΒΜΒ

εικ. 2: Εικόνα Αποστόλου Πέτρου συλλογής Dumbarton Oaks

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ολυμπία Μπέτσα, φιλόλογος – MSc σημειωτικής

Ονομαστικές καταστάσεις ενοίκων της κατοχικής Βέροιας

Οι δρόμοι που βαδίζουμε στο διάβα της ζωής μας αλλάζουν, ανασκευάζονται, διανοίγονται, πεζοδρομούνται, μονοδρομούνται ή γίνονται αδιέξοδοι. Αλλά, καθώς τους διαβαίνουμε, διακρίνουμε ίχνη παρουσίας, άλλοτε εμφανή και άλλοτε ισχνά αυτών που τους διαβήκανε πριν από εμάς. Σπίτια παλιά, ερειπωμένα που κρύβουν τις προσωπικές τους ιστορίες. Και στην περίπτωση που κατεδαφίστηκαν μαζί με τα τιμαλφή ή τα άλλα αντικείμενα και δεν μπορούν να διηγηθούν έστω και με ψιθύρους τις ιστορίες των ενοίκων τους, μια ευχάριστη ανακάλυψη μέσα σε ένα αρχείο με έγγραφα – φαινομενικά αδιάφορα – μπορεί να ξαναζωντανέψει μια στιγμή της ιστορίας τους που μάς είναι άγνωστη.

Αυτή την ευχάριστη έκπληξη μου επεφύλαξε η έρευνα στο αρχείο του Δήμου Βέροιας που είχε παραδοθεί στο Μόνιμο Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Βέροιας (Μ.Τ.Ι.Α.), καθώς αφορούσε ονομαστικές καταστάσεις ενοίκων της πόλης μας, όπως είχαν καταγραφεί από τις γερμανικές αρχές κατοχής την άνοιξη του '44.

«Η γερμανική κατοχή στη Βέροια ξεκινά στις 11 Απριλίου του 1941 και ολοκληρώνεται με την αποχώρηση των Γερμανών από την πόλη στις 26 Οκτωβρίου του 1944, καθώς την επομένη καταλαμβάνουν την Βέροια οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Στο άκουσμα της είδησης ότι οι Γερμανοί προελαύνουν στην μακεδονική ενδοχώρα, η πόλη εγκαταλείπεται από τις θεσμικές της αρχές και τη διοίκηση και φρούρηση της πόλης αναλαμβάνει με προκήρυξη της στις 9 Απριλίου του '41 Επιτροπή Βεροιαίων αποτελούμενη από το Μητροπολίτη Πολύκαρπο, το Δήμαρχο της πόλης Μιχάλη Χατζημιχάλη και τους πολίτες Τσιράκογλου, Τσαλέρα, Τσικερδάνο, Μουράτογλου, Καραβίδα, Μιχάλη Καπρίνη, Αντώνιο Πρωτοψάλτου, Χατζηδήμο, Γεώργιο Πράπα, Μπαζάκα, Γρηγοριάδη, αλλά και τον Πρόεδρο της Εβραϊκής Κοινότητας της πόλης Μenaχέμ Στρούμσα. Η ίδια Επιτροπή δυο μέρες μετά (στις 11 Απριλίου) σπεύδει να προϋπαντήσει τις Γερμανικές δυνάμεις που πλησιάζουν προς την πόλη λίγα χιλιόμετρα έξω από αυτήν, στο ύψος της τάφρου 66, σε μια προσπάθεια της να διασφαλιστεί η ειρηνική είσοδο τους στην πόλη. Οι Γερμανοί εισήλθαν στη Βέροια το απόγευμα της 11ης Απριλίου από τη βόρεια είσοδο της πόλης (στον φόρο)».

Οι Γερμανοί διόρισαν δήμαρχο τον Προκόπη Καμπίτογλου, του οποίου η θητεία διήρκεσε από την έλευση τους έως την Απελευθέρωση της πόλης τον Οκτώβριο του 1944. Στις καταστάσεις δεξιά φαίνεται ή υπογραφή του Προκόπη Καμπίτογλου δίπλα από τη στρογγυλή σφραγίδα του δήμου Βέροιας – στη Γερμανική κατοχή η Ελλάδα ονομαζόταν Ελληνική Πολιτεία και ως έμβλημα είχε ένα σταυρό μέσα σε

1 Από την εισήγηση του Γιώργου Λιόλιου, δικηγόρου-συγγραφέα, κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης (31/1/2014) των ΓΑΚ Ν. Ημαθίας με θέμα «Ημέρες Κατοχής στην Ημαθία», <http://www.alli-apopsi.gr/arthrographia/germanike-katokhe-ste-beroiia-opsis.html>.

2 Δημήτριος Ιορδ. Καρασάββας, «ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ 1912-2010», *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ημαθίας* 8 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2010), 18-20.

μπλε φόντο. Τα στοιχεία που καταγράφονται είναι τα εξής: Διεύθυνσις οικίας: Πόλις -Οδός - Ιδιοκτήτης - Διεύθυνσις και Ονοματεπώνυμο ενοίκων - Όνομα πατρός - Ηλικία - Επάγγελμα - Αριθμός Δελτίου Ταυτότητος - Αρχή εκδόσασα την Ταυτότητα (Αστυν. Βερροίας) και Χρονολογία παραμονής εν τη οικία. Στις καταστάσεις υπάρχουν διάφορες αριθμήσεις και κάποιες δυσνόητες χειρόγραφες σημειώσεις, πιθανόν μεταγενέστερες.

Δεν είναι γνωστό για ποιο λόγο έγινε η συγκεκριμένη απογραφή τέλη Απριλίου και Μάιο του 1944, ωστόσο θα πρέπει πάντα να έχουμε υπόψη ότι λίγες ημέρες πριν, στις 6 Απριλίου, είχε γίνει το χτύπημα αντρών του ΕΛΑΣ στο 6ο Δημοτικό Σχολείο εναντίον των αντρών του Γεωργίου Πούλου, η οποία και καταπνίγηκε στο αίμα, με αποτέλεσμα να χαθούν άδικα περίπου πενήντα συμπολίτες μας. Σύμφωνα με μαρτυρίες συμπολιτών μας, οι κατοχικές δυνάμεις εξαπέλυσαν ανθρωποκυνηγητό προκειμένου να βρουν τους εμπλεκόμενους στα πέριξ χωράφια και σε όλη την πόλη.

HAUSLISTE 1685 934

Ort: Werria Strasse: Ag. Dimitriu No 4

Wohnsitz des Besitzers Έρανου Ευδοξία Werria

Lfd. No	Vor u. Zuname	Vaters Name	Alter	Beruf	Ausweis No	Ausweis ausgestellt Uon	Seit wann in diesem Haus wohnhaft
1/	Ευδοξία Έρανου	Georgios	56	hausfrau	11275	Polizei Werr	1900
2/	Anastasia	~	16	~	11275	~	~
3/	Adam	~	14	~	3708	~	~
4/	Dimitris	~	~	Hirt	4577	~	~
5	Antonig	~	~	Hirt	4983	~	~

Werria den 25/4 194 4

Der Hausbesitzer: Ευδ. Έρανου Der Buegermeister: [Signature]

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝΟΙΚΩΝ

Διεύθυνσις οικίας: Πόλις Βεργία οδός Αγ. Ανδρέου αριθ. 4
 Ίδιοκτήτης: Κωνσταντίνος Βεργιάς Διεύθυνσις: Βεργία

ΤΥΠΟΣ: ΓΟΥΝΑΦΗ - ΒΕΡΡΟΙΑ

A.	Όνοματεπώνυμον	Όνομα πατρός	Ηλικία	Επάγγελμα	Αριθμός δόσεων καταβολής	Αρχή έκδοσεως ή Ταυτότητα	Χρονολογία Παραμονής εν τη οικία
1/	Ευδοκία Σπανού	Γεωργίου	46	οικιαία	11278	76 Φαβ.	1909
2/	Αναστασία	"	16	"	11278	"	"
3/	Αδαί	"	14	Βεργιάς	3709	"	"
4/	Σταυρούς	"	23	Βοσών	4557	"	"
5/	Αναστασία	"	17	Βοσών	4983	"	"

Εν Βεργία τη 25 / 4 1944

Ο ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Κωνσταντίνος Βεργιάς

Ο ΕΞΕΘΡΩΝ

Κωνσταντίνος Βεργιάς

1112

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝΟΙΚΩΝ

Διεύθυνσις οικίας: Πόλις Βεργία οδός Αγ. Ανδρέου αριθ. 4
 Ίδιοκτήτης: Κωνσταντίνος Βεργιάς

Όνοματεπώνυμον	Όνομα πατρός	Ηλικία	Επάγγελμα	Αριθμός δόσεων καταβολής	Αρχή έκδοσεως ή Ταυτότητα	Χρονολογία Παραμονής εν τη οικία
Αναστασία	Γεωργίου	16	"	11278	"	"
Αδαί	"	14	Βεργιάς	3709	"	"
Σταυρούς	"	23	Βοσών	4557	"	"
Αναστασία	"	17	Βοσών	4983	"	"

1944

Ο ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ Κωνσταντίνος Βεργιάς

Ο ΕΞΕΘΡΩΝ Κωνσταντίνος Βεργιάς

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝΟΙΚΩΝ

Νο. 12 Διεύθυνσις οικίας: Πόλις Βεργία οδός Γραϊσίου αριθ. 17
 Ίδιοκτήτης: Α. Γραϊσίου Διεύθυνσις: Γραϊσίου

ΤΥΠΟΣ: ΓΟΥΝΑΦΗ - ΒΕΡΡΟΙΑ

A.	Όνοματεπώνυμον	Όνομα πατρός	Ηλικία	Επάγγελμα	Αριθμός δόσεων καταβολής	Αρχή έκδοσεως ή Ταυτότητα	Χρονολογία Παραμονής εν τη οικία
1	Κωνσταντίνος Σπανού	Γεωργίου	52	Γεωργός	8896	208 Τυμίου Βεργίας	1898
2	Έβελιν Σπανού	Γεωργίου	52	Παιδαγωγός	1940	"	"
3	Αναστασία Σπανού	Κωνσταντίνου	23	Γεωργός	8425	"	"
4	Μιχαήλ Σπανού	"	17	Καρποφόρος	8329	"	"
5	Βασιλική Σπανού	"	13	Μαθήτρια	1894	"	"

Εν Βεργία τη 21 / 4 1944

Ο ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ Α. Γραϊσίου

Ο ΕΞΕΘΡΩΝ Κωνσταντίνος Βεργιάς

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, Μέλος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Ο προερχόμενος από το μοναστήρι της Υπαπαντής Νάουσας επιτάφιος του Βελβεντού Κοζάνης, της κεντήτριας «Κοκκώνας του Ωρολογά», και η κεντητική παράδοση της Κωνσταντινούπολης, από τον 17ο στον 19ο αιώνα

Στους κατοίκους της Νάουσας

1. Εισαγωγικά

Όπως έχουμε επισημάνει και σε προηγούμενες δημοσιεύσεις μας, σχετικά με τον επιτάφιο του μοναστηριού της Υπαπαντής Νάουσας που βρίσκεται στο Βελβεντό Κοζάνης, η πρώτη προσπάθεια καταγραφής της ιστορικής του πορείας επιχειρήθηκε από τον Νικόλαο Π. Δελιαλή στα 1955¹, μέσα από ένα σχετικό δημοσίευμά του στο περιοδικό «Μακεδονικόν Ημερολόγιον – Σφενδόνη»². Έκτοτε, ορισμένοι ερευνητές και συγγραφείς έχουν αναφερθεί στο κειμήλιο αυτό, βασιζόμενοι σχεδόν εξολοκλήρου στις πληροφορίες και τα συμπεράσματα του Δελιαλή, χωρίς να έχει μέχρι στιγμής επιχειρηθεί μεγαλύτερη ερευνητική εμβάθυνση και εξέταση του κειμηλίου και των επιπρόσθετων πληροφοριών που προκύπτουν από αυτό.

Σε προηγούμενο δημοσίευσμά μας στα «Χρονικά» επιχειρήσαμε μία κριτική προσέγγιση των πηγών που είχε χρησιμοποιήσει και δημοσιεύσει στα μέσα του προηγούμενου αιώνα ο Δελιαλής, εκφράζοντας ορισμένες νεότερες απόψεις και εκτιμήσεις, κυρίως αναφορικά με τις δύο σωζόμενες κεντητές επιγραφές του επιταφίου³. Στο παρόν δημοσίευμα, θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε το συγκεκριμένο κειμήλιο υπό το πρίσμα της αισθητικής και καλλιτεχνικής του αξίας,

1 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, “Υπαπαντής συνέχεια... -Από την ιστορική έρευνα στη λογοκλοπή και τη φανταστική προσέγγιση-”, *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας Ε.Μ.Ι.Π.Η.* 26 (Μάιος – Αύγουστος 2015) 30 – 38.

2 Νικόλαος Π. Δελιαλής, “Ο επιτάφιος του Βελβεντού και δύο κώδικες”, *Μακεδονικόν Ημερολόγιον – Σφενδόνη* (1955) 185 – 191.

3 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, “Αναψηλάφηση της ιστορίας του μοναστηριού της Υπαπαντής του Σωτήρος Νάουσας”, *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας Ε.Μ.Ι.Π.Η.* 22 (Ιανουάριος – Απρίλιος 2014) 24 – 38.

εστιάζοντας σε ζητήματα που συνδέονται τόσο με τα εικονογραφικά θέματα που επιλέχθηκαν από την επώνυμη κεντήτριά του, την Κοκκώνα του Ωρολογά, όσο και με τη σύνδεση του συγκεκριμένου σπάνιου κειμηλίου με την προηγούμενη κεντητική παράδοση της Κωνσταντινούπολης, από τον 17^ο έως τον 19^ο αιώνα.

Κατά την ερευνητική μας εστίαση θα επικεντρωθούμε, εκ των πραγμάτων, σε ζητήματα που σχετίζονται, κατά βάση, με την θεματολογία και την επιλογή συγκεκριμένων εικονογραφικών προτύπων από το κεντητικό εργαστήριο της «Κοκκώνας του Ωρολογά», χωρίς να υπεισέλθουμε σε παραμέτρους που αφορούν στην καθεαυτή τέχνη της κεντητικής, καθώς κάτι τέτοιο βρίσκεται εκτός των γνωσιολογικών μας οριζώντων και ενδιαφερόντων.

Παρά τις ερευνητικές δυσκολίες μπροστά στις οποίες βρεθήκαμε επιχειρώντας να μελετήσουμε κατά το δυνατόν διεξοδικότερα τον «επιτάφιο της Υπαπαντής», θα επιχειρήσουμε μία πρώτη απόπειρα παρουσίασης των υλικών που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη φιλοτέχνησή του, έχοντας την πλήρη συναίσθηση ότι το εγχείρημα αυτό θα πρέπει να γνωρίσει μεγαλύτερη εμβάθυνση και προσοχή, κυρίως μάλιστα στον τομέα των κεντητικών τεχνικών και μεθόδων. Επιπρόσθετα, η εργαστηριακή ανάλυση της σύνθεσης και της ποιότητας των χρησιμοποιηθέντων υλικών με σύγχρονες μεθόδους, όπως μέσω της χρήσης μίας μεθοδολογικά πρωτότυπης έρευνας των κεντημάτων με τη βοήθεια μικροσκοπίου, η οποία εφαρμόζεται ήδη από ερευνητές του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών⁴, θα μπορούσε μελλοντικά να μας προσφέρει πληρέστερες πληροφορίες για το εξεταζόμενο κειμήλιο.

2. Οι παραστάσεις, τα υλικά και η αισθητική του «επιταφίου της Υπαπαντής»

Η κεντρική παράσταση του «επιταφίου της Υπαπαντής», που σήμερα βρίσκεται στο Βελβεντό Κοζάνης, αποτελεί ένα από τα τυπικά παραδείγματα του αποκρυσταλλωμένου εικονογραφικού τύπου του «Επιταφίου Θρήνου», ο οποίος συνδυάζει αρμονικά τον καινοδιαθηκικό – ιστορικό και λειτουργικό χαρακτήρα του θέματος⁵. Η παράσταση αναπτύσσεται σε μεταξωτό ύφασμα πορφυρού χρώματος, πλαισιωμένο από μία ταινία περιμετρικού μεταξωτού υφάσματος βαθυπράσινου χρωματισμού, έχοντας διαστάσεις 1,22 ύψος X 1,43 μήκος⁶. Για την κεντητική απόδοση των σκηνών, κυρίως μάλιστα των ενδυμάτων, κυρίαρχη θέση κατέχει η χρήση χρυσοκλωστής και δευτερευόντως ασημοκλωστής, ενώ για την απόδοση μίας σειράς εικονογραφικών λεπτομερειών χρησιμοποιούνται κλωστές με αυστηρά γήινα χρώματα. Επίσης, η χρήση διαφόρων κεντητικών τεχνικών προσδίδει στο έργο ιδιαίτερη πλαστικότητα και καλαισθησία.

Η παράσταση εκτυλίσσεται σε πέντε διαδοχικά εικονογραφικά επίπεδα, τα οποία αφενός εξυπηρετούν την ανάγκη για έμφαση στη σπουδαιότητα και τη διαβάθμιση των εικονιζόμενων σκηνών και αφετέρου προσδίδει στο σύνολο της σύνθεσης μία αρμονική αίσθηση βάθους και ταυτόχρονης ενοποιητικής αλληλουχίας. Η προοπτική και η αίσθηση του βάθους εξυπηρετείται, επίσης, από την διαβάθμιση

4 Βλ. σχετικά Νέλλη Ζάχαρη, «Μια υψηλής ποιότητας τέχνη, με ... βελονιές!», *Ορθόδοξη Αλήθεια* 17 (2 Δεκεμβρίου 2015) 36.

5 Νίκος Παζαράς – Ευπραξία Δουλγκέρη, «Κεντητός επιτάφιος της Κοκκώνας του Ιωάννου στη Θεσσαλονίκη», *Μακεδονικά* 37 (2008) 91.

6 Δελιαλής, «Ο επιτάφιος του Βελβεντού», *ό.π.*, 185.

του μεγέθους των εικονιζόμενων μορφών, κυρίως μάλιστα των έξι Αγγέλων της παράστασης, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια.

Κεντρικό θέμα της παράστασης, σε πρώτο εικονογραφικό επίπεδο, αποτελεί το «νεκρό» Σώμα του Ιησού Χριστού, ξαπλωμένο σε εικονογραφική λάρνακα, η οποία συμβολίζει τον Λίθο της καινοδιαθηκικής σκηνης του Πάθους. Η λάρνακα βρίσκεται τοποθετημένη σε δάπεδο με κυματοειδείς εικονογραφικούς σχηματισμούς. Το Σώμα του Ιησού, καλυπτόμενο μόνο με ένα λευκό περιζώμα γύρω από τη μέση, περιβάλλεται από λευκή πτυχωτή Σινδόνα. Στα χέρια, τα πόδια και την δεξιά πλευρά του Ιησού είναι εμφανή τα σημάδια των Ήλων και της Λόγχης. Το Σώμα του Ιησού απεικονίζεται με διάθεση έντονου ρεαλισμού, η οποία είναι ιδιαίτερα εμφανής στην προσπάθεια για απόδοση των μυϊκών γραμμώσεων και των υπόλοιπων σωματικών λεπτομερειών. Τα μαλλιά του εκτείνονται ελεύθερα στους ώμους, ενώ η γενειάδα του απεικονίζεται ιδιαίτερα επιμελημένη. Η εικονογραφική ευλυγισία των χεριών και των ποδιών του, δίνουν την αίσθηση ότι δεν πρόκειται για νεκρό σώμα ανθρώπου, αλλά για κοιμώμενο πρόσωπο. Στην κεφαλή του ο Ιησούς φέρει κεντητό φωτοστέφανο, με εγγεγραμμένο σταυρό, στις ακτίνες του οποίου αναπτύσσεται η επιγραφή «Ο ΩΝ»⁷, με την οποία δηλώνεται η θεϊκή φύση του εικονιζόμενου προσώπου.

Σε δεύτερο εικονογραφικό επίπεδο, εικονογραφούνται τρεις μορφές, μία γυναικεία και δύο αντρικές. Συγκεκριμένα, στο άνω μέρος της νεκρικής λάρνακας (αριστερά), κυρίαρχη θέση κατέχει η Παναγία καθήμενη, με την κεντητή επιγραφή «ΜΘ» (Μήτηρ Θεού) άνωθεν του φωτοστέφανου της κεφαλής της, η οποία ακουμπά το αριστερό της χέρι στο μάγουλο της, ως ένδειξη οδύνης και πένθους. Με το δεξί της χέρι κρατά μέρος της Σινδόνας, στην οποία ακουμπά η κεφαλή του Ιησού έχοντας ελαφριά κλίση προς το κέντρο της παράστασης. Πίσω από τη νεκρική λάρνακα εικονίζεται γονατιστός και αγένειος ο αγαπημένος μαθητής του Ιησού, ο ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, ο οποίος ασπάζεται το αριστερό χέρι του Χριστού, κρατώντας το απαλά με τα δύο του χέρια στο σημείο του καρπού και των δακτύλων.

Στο ίδιο εικονογραφικό επίπεδο, πίσω από τον ευαγγελιστή Ιωάννη, δεσπόζει ο Ιωσήφ ο από Αριμαθαίας, ο οποίος κρατώντας με τα δύο του χέρια τη νεκρική Σινδόνα, την ανασηκώνει για να καλύψει το Σώμα του Ιησού. Πίσω του, σε ένα τρίτο εικονογραφικό επίπεδο, στέκει όρθιος ο Νικόδημος, κρατώντας περίτεχνο μυροδοχείο σφαιρικού σχήματος, προορισμένο να αλείψει με «πολύτιμο μύρο» το Σώμα του Χριστού.

Στο τρίτο εικονογραφικό επίπεδο παρουσιάζονται, επίσης, τρεις γυναικείες μορφές εκατέρωθεν της Παναγίας, μία αριστερά της (πίσω από την πλάτη της) και δύο δεξιά της (στο κέντρο της παράστασης). Οι τρεις αυτές γυναικείες μορφές, έχοντας καλυμμένη την κεφαλή με χρυσοκέντητο πέπλο είναι στραμμένες προς το κέντρο της παράστασης, δηλαδή προς το Σώμα του Ιησού. Πρόκειται για τις Μυροφόρες Μαρία Μαγδαληνή, Μάρθα και Σαλώμη, οι οποίες φέρουν άνωθεν των κεφαλών τους κεντητές επιγραφές με συντετμημένα τα ονόματά τους («ΜΔ», «ΜΘ» και «ΣΛ» αντίστοιχα). Αξιοπρόσεχτο είναι το γεγονός ότι οι τρεις Μυροφόρες αποτελούν τις μόνες μορφές της παράστασης που δεν φέρουν φωτοστέφανο, παρά το γεγονός ότι η αποδιδόμενη προς αυτές τιμή από την Ορθόδοξη Εκκλησία αποτελεί αρχαία παράδοση.

Στο κέντρο της παράστασης, σε ένα τέταρτο εικονογραφικό επίπεδο,

⁷ Το γράμμα «Ν» της επιγραφής αποδίδεται με αντιστραμμένη την κεντρική του κεραία, ως «И», κάτι που συνηθίζεται σε επιγραφικά και σφραγιστικά πρότυπα της ίδιας περιόδου.

παρουσιάζεται ένα περίτεχνα διακοσμημένο θολωτό κιβώριο, το οποίο φέρει στην κορυφή του σταυρό διακοσμημένο με πολύτιμους λίθους. Από τον θόλο του κιβωρίου κρέμονται τέσσερις καντήλες, στην απόληξη των οποίων έχουν τοποθετηθεί μικροί πολύτιμοι λίθοι. Στο μέσο του κιβωρίου εικονίζεται ο Σταυρός του Χριστού, έχοντας κρεμασμένο στο άνω μέρος της κάθετης κεραίας του το Ακάνθινο Στεφάνι του Πάθους. Διαγωνίως των δύο οριζοντίων κεραίων του Σταυρού εικονίζονται τα σύμβολα του Πάθους, η Λόγχη και ο Σπόγγος.

Οι βασικές μορφές της σκηνης του επιταφίου, καθώς και το κεντρικό κιβώριο της παράστασης, πλαισιώνονται από έξι μορφές Αγγέλων, οι οποίες αποδίδονται προοπτικά. Εκατέρωθεν των οκτώ κύριων μορφών της παράστασης, εικονίζονται δύο «ολόσωμοι Άγγελοι» οι οποίοι είναι στραμμένοι προς το κεντρικό εικονιζόμενο πρόσωπο (το Σώμα του Ιησού Χριστού), φέροντας διακοσμητική στολή με συστελλόμενο σταυρωτό ωράριο, κεντημένο με ασημοκλωστή, έχοντας τα χέρια τους σταυρωτά μπροστά από το στήθος. Σε δεύτερο και τρίτο επίπεδο βάθους, εκατέρωθεν του θόλου του κιβωρίου, εικονίζονται δύο ζεύγη μορφών υπερειπτάμενων Αγγέλων, δύο εξαπτέρυγα Σεραφείμ και δύο μικρότεροι πτερωτοί Άγγελοι, δίνοντας την αίσθηση ότι «αγκαλιάζουν» ολόκληρη την παρουσιαζόμενη εικονογραφική σκηνή.

Εκατέρωθεν του θόλου του κιβωρίου, σε μία σχεδόν οριζόντια νοητή γραμμή με τις δύο μορφές των μικρότερων πτερωτών Αγγέλων, απεικονίζονται οι προσωποποιήσεις του ήλιου και της σελήνης, σχεδόν ομοιότυπες, με τη μόνη διαφορά ότι η μία από αυτές (στα αριστερά) εικονογραφείται κατ' ενόπιον της παράστασης, ενώ η δεύτερη (στα δεξιά) με ελαφριά αριστερόστροφη κλίση προς το κεντρικό εικονιζόμενο πρόσωπο της παράστασης. Οι παραπάνω προσωποποιήσεις περιβάλλονται από έντεκα επτάκτινα⁸ αστέρια, διακοσμημένα με πολύτιμους λίθους, έξι αριστερά και πέντε δεξιά της παράστασης, τα οποία συμβολίζουν τους έντεκα από τους δώδεκα Αποστόλους, εξαιρουμένου του Ιούδα του Ισκαριώτη, καθώς ακόμη δεν είχε πραγματοποιηθεί η εκλογή του νέου δωδέκατου Αποστόλου Μαθθία (Πραξ. 1, 12 – 26). Η εικονογράφηση των προαναφερόμενων ουράνιων σωμάτων δηλώνει, ακόμη, τη συμμετοχή της άλογης Κτίσης στο «Θείο Πάθος του Ιησού».

Στις τέσσερις γωνίες της κεντρικής σύνθεσης του επιταφίου εικονίζονται μέσα σε κεντητικά – εικονογραφικά μετάλλια οι τέσσερις Ευαγγελιστές, μαζί με τα ζωόμορφα και ανθρωπόμορφα σύμβολά τους, καθώς και συντετμημένες επιγραφές (nomina sacra) των ονομάτων τους («ΜΘ» = Ματθαίος - επάνω αριστερά, «ΙΩ» = Ιωάννης - επάνω δεξιά, «ΛΚ» = Λουκάς - κάτω αριστερά, «Μ» = Μάρκος - κάτω δεξιά). Επίσης, στις απολήξεις των τεσσάρων γωνιών της κεντρικής σύνθεσης, βρίσκονται τέσσερις ωσειδής πολύτιμοι λίθοι.

* * *

Σε ολόκληρη τη σύνθεση της κεντρικής παράστασης του επιταφίου δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην κίνηση του προσώπου των εικονιζόμενων μορφών, οι

8 Η χρήση των επτάκτινων αστεριών συμβολίζει την πληρότητα και την ανακαίνιση της «κτιστής δημιουργίας του Θεού», μετά από την ενανθρώπισή Του, δηλώνοντας παράλληλα το «πλήρωμα του Νόμου και των Προφητών», δηλαδή της Παλαιάς Διαθήκης, κατά την οποία χρησιμοποιούταν ως σύμβολο το εξάκτινο άστρο του Δαβίδ.

περισσότερες των οποίων αποδίδονται με ελαφριά ή και εντονότερη κλίση προς το κέντρο της παράστασης, όπου εικονίζεται το Σώμα του Ιησού. Αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια για απόδοση συμμετρίας στην όλη σύνθεση, η οποία επιτυγχάνεται με την ισομετρική τοποθέτηση των εικονιζόμενων μορφών, εκατέρωθεν ενός νοητού κεντρικού άξονα της παράστασης. Ακόμη, ενδιαφέρον παρουσιάζει η τάση για εικονογραφική ισορροπία μεταξύ των εικονιζόμενων προσώπων και σκηνών, η οποία επιτυγχάνεται είτε με τη χρήση αντίρροπων εικονογραφικών ζευγών (όπως είναι οι περιπτώσεις των ζευγών των Αγγέλων, των ουράνιων σωμάτων, των καντηλών του κιβωρίου, της Λόγχης και του Σπόγγου) είτε μέσω της απόδοσης ισάριθμων μορφών γυναικείων και αντρικών μορφών.

Μάλιστα, παρά το γεγονός ότι οι αντρικές και γυναικείες μορφές αναπτύσσονται σε διαφορετικά εικονογραφικά επίπεδα, εντούτοις δίνουν την αίσθηση μίας ομαδοποιημένης αποτύπωσης, με έμφυλα χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τα οποία η «ομάδα των ανδρών», με κυρίαρχη τη μορφή του Ιησού Χριστού, αναπτύσσεται προοπτικά προς το δεξιό μέρος της σύνθεσης, ενώ η «ομάδα των γυναικών», με επικεφαλής την Παναγία, προς το αριστερό. Το γεγονός αυτό, δηλαδή ο «εικονογραφικός διαχωρισμός» των δύο φύλων σε διακριτές ομαδοποιήσεις, θα μπορούσε να εκληφθεί και ως μία (έστω και υπόρρητη) αντανάκλαση των έμφυλων κοινωνικών συμβάσεων και προτύπων της εποχής. Προφανώς, πρόκειται για αντίστοιχο παράδειγμα με αυτό της χρήσης διαφορετικών κατηγοριοποιήσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών σε μνημειακές επιγραφές (κυρίως βρέβια) της ίδιας περιόδου, κάτι που εξάλλου φαίνεται να υιοθετείται και από την αφιερωματική επιγραφή του «επιταφίου της Υπαπαντής», όπως έχουμε επισημάνει και σε παλαιότερη μελέτη μας⁹.

Ένα από τα ενδεικτικότερα και σπουδαιότερα, κατά την εκτίμησή μας, στοιχεία που κατατάσσουν τον «επιτάφιο της Υπαπαντής» μεταξύ των αξιολογότερων κειμηλίων της κεντητικής τέχνης της Οθωμανικής περιόδου αποτελεί η απόδοση των εκφράσεων του προσώπου των εικονιζόμενων μορφών. Κυρίαρχο εκφραστικό στοιχείο της σύνθεσης αποτελεί η ισορροπημένη και απαράμιλλης τέχνης απόδοση του αισθήματος της «χαρμολύπης», το οποίο κυριαρχεί τόσο στο πρόσωπο της Παναγίας, όσο και των υπολοίπων προσώπων της παράστασης, γεγονός που αφενός αποτυπώνει τον ανθρωπινό πόνο για το Πάθος και τον θάνατο του Ιησού και αφετέρου αναδεικνύει ισόρροπα την ελπίδα για την Ανάστασή του. Με τρόπο αριστοτεχνικό, το αίσθημα αυτό μετουσιώνεται, παράλληλα, σε θάμβος αλλά και πληρότητα, κατά την απόδοση των μορφών των Αγγέλων, ενώ η ανθρωπίνη θλίψη συμμειγνύεται με μία έντονη γλυκύτητα και τρυφερότητα στα πρόσωπα της Παναγίας και του Ιωάννη του Θεολόγου. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η ορθόδοξη θεολογία που σχετίζεται με τον ενταφιασμό του Ιησού Χριστού, αποτυπώνεται στον «επιτάφιο της Υπαπαντής» όχι απλά και μόνο με τρόπο καλλιτεχνικό, αλλά κυρίως μέσα σε ένα πλαίσιο βιωματικής ορθόδοξης οντολογίας, η οποία συνάδει απόλυτα με το πνεύμα της ορθόδοξης ανατολικής παράδοσης της Βυζαντινής αλλά και της μετά το Βυζάντιο εποχής.

9 Βουδούρης, "Αναψηλάφηση", ό.π., 24 – 38.

3. Οι επιγραφές του έργου και οι παραστάσεις της περιμετρικής ταινίας του επιταφίου

Εκατέρωθεν του διακοσμημένου με πολύτιμους λίθους σταυρού του θόλου του κιβωρίου της παράστασης του «επιταφίου της Υπαπαντής» αναπτύσσεται η χρυσοκέντητη μεγαλογράμματη κεντρική επιγραφή «Ω ΕΠΙΤΑΦΗΟΣ / ΘΡΗΝΟΣ», η οποία προσδιορίζει τη θεματική της εικονογραφικής σύνθεσης του έργου. Το γεγονός ότι η επιγραφή αυτή δεν ακολουθεί τους ορθογραφικούς κανόνες της ελληνικής γλώσσας συνδέεται με το γενικότερο γλωσσικό κλίμα της εποχής μεταξύ του 16^{ου} και 19^{ου} αιώνα, περίοδος κατά την οποία παρατηρείται το φαινόμενο μίας «ρευστής αντίληψης για τη γλώσσα», όπως εύστοχα έχει επισημάνει ο Θ. Παπαζώτος¹⁰.

Περιμετρικά της σύνθεσης, σε ένα παραλληλόγραμμο εικονογραφικό πλαίσιο, αναγράφεται (με τον ίδιο κεντητικό τρόπο) η λειτουργική επιγραφή «† Ο ΕΥΣΧΗΜΩΝ ΙΩΣΗΦ ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΥΛΟΥ / ΚΑΘΕΛΩΝ ΤΟ ΑΧΡΑΝΤΟΝ ΣΟΥ ΣΩΜΑ ΣΙΝΔΟΝΙ ΚΑΘΑΡΑ ΥΛΙΣΑΣ Κ/ΑΙ ΑΡΩΜΑΤΙΝ ΕΝ ΜΝΗΜΑΤΙ ΚΑΙΝΩ ΚΗΔΕΥΣΑΣ ΑΠΕΘΑΙΤΟ». Η παραπάνω επιγραφή αναπτύσσεται μεταξύ των δύο κάθετων και της επάνω οριζόντιας ταινίας του εικονογραφικού – κεντητικού πλαισίου της παράστασης, ενώ στην κάτω οριζόντια ταινία αναπτύσσεται (σε δύο σειρές) η βασική αναθηματική επιγραφή, όπου αναγράφονται τα ονόματα των συνδρομητών του έργου, στην οποία έχουμε αναφερθεί αναλυτικά σε προηγούμενη μελέτη μας¹¹. Επίσης, το έργο υπογράφεται από την κεντήτρια Κοκκώνα του Ωρολογιά, μέσω σχετικής επιγραφής που αναπτύσσεται στο κάτω αριστερό μέρος της κεντρικής σύνθεσης της παράστασης, μεταξύ του εικονογραφικού δαπέδου και της απόληξης του ενδύματος της διακονικής στολής ενός από τους δύο ολόσωμους Αγγέλους¹².

*

Κεντρική σύνθεση της περιμετρικής ταινίας του επιταφίου, η οποία αναπτύσσεται σε επιθετοβαθυπράσινο μεταξωτό ύφασμα, αποτελεί το εικονογραφικό θέμα της «Ρίζας του Ιεσσαί», το οποίο έχοντας ως βάση την καινοδιαθηκική καταγραφή των ονομάτων των προπατόρων του Ιησού (βλ. Μτ. 1, 1 – 17), αποτελεί ένα είδος εικονογραφικής απόδοσης του υμνογραφικού θέματος «Ράβδος εκ της ρίζης Ιεσσαί και άνθος εξ αυτής Χριστέ εκ της Παρθένου ανεβλάστησας». Στο κέντρο του κάτω οριζοντίου μέρους της ταινίας εικονίζεται ξαπλωμένος ο Ιεσσαί, με την συντετμημένη (συμπιληματικού τύπου) επιγραφή «ΙΕ/Σ». Από το σώμα του αναφύεται κορμός αμπέλου, οι κλάδοι της οποίας αναπτύσσονται περιμετρικά στις τέσσερις πλευρές της ταινίας. Μεταξύ των καρποφορούντων κλάδων απεικονίζονται, κατά γενεαλογική σειρά, οι προπάτορες του μνήστορα Ιωσήφ, οι οποίοι παρεμβάλλονται και από ορισμένους προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης, προκειμένου να δηλωθεί η ανθρώπινη καταγωγή του Ιησού από τη γενιά του βασιλέως Δαβίδ. Τα ονόματα των προπατόρων και προφητών δηλώνονται μέσω της αναγραφής των συντετμημένων – συντομογραφημένων ονομάτων τους (π.χ. «Δ/Β» = Δαβίδ Βασιλεύς).

Η σύνθεση παρουσιάζει μία βασική ιδιαιτερότητα, καθώς στην απόληξη των κλάδων της «Ρίζας του Ιεσσαί» δεν απεικονίζεται η Βρεφοκρατούσα Θεοτόκος,

10 Θανάσης Παπαζώτος, *Η Βέροια και οι ναοί της (11^{ος} – 18^{ος} αι.)*, Αθήνα 1994, 89.

11 Βουδούρης, «Αναψηλάφηση», ό.π., 28 – 31, 38.

12 Βουδούρης, «Αναψηλάφηση», ό.π., 29, 38.

ως συνήθως, αλλά η «δυτικού τύπου» απεικόνιση της Αγίας Τριάδος. Κατά τον θεματικό αυτό τύπο, απεικονίζονται μέσα σε εικονογραφικό – κεντητικό νεφέλωμα τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, ο Θεός Πατήρ ως «ο Παλαιός των Ημερών» με τριγωνικό φωτοστέφανο, ο Υιός και Λόγος του Θεού με τη μορφή του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού και το Άγιο Πνεύμα «εν είδει περιστεράς». Το γεγονός αυτό συνδέεται με την πρόθεση για εικονογραφική αποτύπωση της θεολογίας των δύο τέλειων και ασυγχύτων φύσεων του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού, όπως αυτή θεμελιώθηκε από τους πατέρες της Στ' Οικουμενικής Συνόδου του 680/1. Επίσης, η διττή απεικόνιση του Ιησού Χριστού στην όλη σύνθεση του επιταφίου, τόσο ως προσώπου της αδιαίρετης Αγίας Τριάδος όσο και ως «νεκρού εν τάφω», απηχεί τον λειτουργικό και υμνογραφικό τύπο «Άνω σε εν θρόνω, και κάτω εν τάφω τα υπερκόσμια και υποχθόνια, κατανοούντα, Σωτήρ μου», με τον οποίο δηλώνεται η θεϊκή φύση και η πανταχού παρουσία του Ιησού (ως αδιαίρετου προσώπου της Αγίας Τριάδος).

4. Η κεντήτρια Κοκκώνα του Ωρολογιά και η σύνδεση του «επιταφίου της Υπαπαντής» με την κεντητική παράδοση της Κωνσταντινούπολης

Η τέχνη της κεντητικής ήδη από τη Βυζαντινή περίοδο γνώρισε μεγάλη άνθιση σε αρκετές περιοχές της αυτοκρατορίας, η οποία συνεχίστηκε σε μεγάλο βαθμό και στη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου, κατά την οποία εμφανίστηκαν αρκετά σημαντικά κέντρα κεντητικής δημιουργίας¹³. Ένα από τα σπουδαιότερα υπήρξε η Κωνσταντινούπολη, στην οποία δραστηριοποιήθηκαν σπουδαία κεντητικά εργαστήρια, κυρίως μάλιστα κατά την περίοδο ακμής των Φαναριωτών (17^{ος} – 18^{ος} αι.). Ορισμένα από τα γνωστότερα εργαστήρια κεντητικής της Κωνσταντινούπολης, που ασχολήθηκαν και με κεντήματα εκκλησιαστικής τέχνης, υπήρξαν της Δεσποινέτας του Αργύρη (17^{ος} – 18^{ος} αι.), της Αλεξάνδρας (18^{ος} αι.), της Ευσεβίας (18^{ος} αι.), της Μαργιώρας (18^{ος} αι.), της Κοκκώνας του Ιωάννου (18^{ος} αι.)¹⁴ και της Κοκκώνας του Ωρολογιά (19^{ος} αι.)¹⁵.

Η κεντήτρια Κοκκώνα του Ωρολογιά, η οποία υπήρξε μία από τις σπουδαιότερες εκπροσώπους της κεντητικής τέχνης κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου, φαίνεται ότι ανέπτυξε καλλιτεχνική και εμπορική δράση ως κεντήτρια κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα, έχοντας ως κέντρο δημιουργίας την Κωνσταντινούπολη. Αν και ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι η συγκεκριμένη κεντήτρια μπορεί να ταυτιστεί με την Κοκκώνα του Ιωάννου¹⁶, η οποία αναπτύσσει καλλιτεχνική δραστηριότητα ήδη από τη δεκαετία του 1740, όπως η φιλοτέχνηση του χρονολογημένου στα 1743 πετάσματος της μονής Παναχράντου στην Άνδρο¹⁷, θεωρούμε ότι κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατόν να ισχύει, καθώς η δράση της Κοκκώνας

13 Αγορίτσα Τσέλιγκα – Αντουράκη, *Παραστάσεις Ακαθίστου Υμνου σε χρυσοκέντητα άμφια*, χ.τ., χ.χ., 1 – 73 (ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία στη Χριστιανική και Βυζαντινή αρχαιολογία και επιγραφική - www.academia.edu).

14 Παζαράς – Δουλγκέρη, “Κεντητός επιτάφιος της Κοκκώνας του Ιωάννου”, *ό.π.*, 89 – 104.

15 Ζάχαρη, “Μια υψηλής ποιότητας τέχνη”, *ό.π.*, 36.

16 Χρήστος Χ. Καρύδης, “Τα γνωστά και άγνωστα: μελέτη και συντήρηση τεσσάρων Κωνσταντινουπολιτικών λειτουργικών υφασμάτων”, *1^η Συνάντηση Συντήρησης και Μελέτης εκκλησιαστικών κειμηλίων*, Θεολογική Σχολή Χάλκης 2014, 10 – 11.

17 Παζαράς – Δουλγκέρη, “Κεντητός επιτάφιος της Κοκκώνας του Ιωάννου”, *ό.π.*, 90, 99.

του Ωρολογιά φαίνεται να εκτείνεται τουλάχιστον μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1830, όπως προκύπτει από κεντητή επιγραφή ενός επιταφίου του 1837 που σώζεται στον πατριαρχικό ναό του Αγίου Γεωργίου στο Φανάρι¹⁸. Κατά συνέπεια, το να θεωρήσουμε ότι το ίδιο πρόσωπο είναι δυνατόν να εμφανίζει δραστηριότητα σε διάστημα που ξεπερνά τα εκατό χρόνια είναι φυσιολογικά αδύνατο. Επίσης, εξετάζοντας τα ενυπόγραφα έργα των δύο κεντητριών, της Κοκκώνας του Ιωάννου και της Κοκκώνας του Ωρολογιά, διακρίνουμε έντονες αισθητικές και τεχνοτροπικές διαφορές, οι οποίες συνηγορούν κατηγορηματικά ότι πρόκειται για δύο διαφορετικές κεντήτριες.

Ένα από τα σπουδαιότερα έργα της Κοκκώνας του Ωρολογιά είναι το χρυσοκέντητο πέτασμα Ωραιάς Πύλης της συλλογής του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών¹⁹, το οποίο μάλιστα αποτέλεσε αφορμή για την πραγματοποίηση της έκθεσης με τίτλο «Κεντήματα από την Πόλη», που φιλοξενήθηκε στο μουσείο από 3 Νοεμβρίου έως 31 Δεκεμβρίου του 2015. Το πέτασμα αυτό, διαστάσεων 110 X 95,5 εκ., απεικονίζει την παράσταση της Υπαπαντής²⁰ και αποτελεί ένα από τα ενδεικτικότερα κειμήλια της απaráμιλλης κεντητικής τέχνης της Κωνσταντινούπολης.

Στην κεντήτρια Κοκκώνα του Ωρολογιά αποδίδονται, επίσης, τα ακόλουθα έργα: α) ένα πέτασμα Ωραιάς Πύλης με την παράσταση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου της μονής Ιβήρων του Αγίου Όρους²¹, β) μία κεντητή εικόνα του αγίου Γεωργίου της μονής Αγίας Λαύρας Καλαβρύτων, γ) ένας χρυσοκέντητος επιτάφιος της μονής Παναγίας της Τήνου (1833), δ) ένας χρυσοκέντητος επιτάφιος του πατριαρχικού ναού του αγίου Γεωργίου στο Φανάρι της Κωνσταντινούπολης (1837)²² και ε) ο χρυσοκέντητος «επιτάφιος της Υπαπαντής» του ιερού ναού Κοιμήσεως της Θεοτόκου Βελβεντού Κοζάνης (1812)²³.

Το όνομα της κεντήτριας στα παραπάνω ενυπόγραφα έργα εμφανίζεται με ορισμένες παραλλαγές και διαφοροποιήσεις, χωρίς να ακολουθεί απaráβατα έναν ενιαίο ορθογραφικό τύπο. Έτσι, ενώ στην επιγραφή του «επιταφίου της Υπαπαντής» του Βελβεντού (1812) το όνομα της κεντήτριας αποδίδεται ως «Κοκκώνα του Ωρολογιά», σε αντίστοιχη επιγραφή επιταφίου του πατριαρχικού ναού του αγίου Γεωργίου στο Φανάρι (1837) χρησιμοποιείται ο τύπος «Κοκώνα του Ωρολογιά»²⁴, ενώ σε άλλες σχετικές επιγραφές συναντάται και ο τύπος του επιθέτου «Ρολογιά» αντί του «Ωρολογιά».

18 Βλ. Καρύδης, «Τα γνωστά και άγνωστα», ό.π., 10 – 11.

19 Ε. Παπασταύρου - Δ. Φίλιου, «Χρυσοκέντητο Πέτασμα Ωραιάς Πύλης της Κοκκώνας του Ρολογιά του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου (αρ. 21055)», *Θεολογική Σχολή ΕΚΠΑ – Β' Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης*, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (26 – 27 Νοεμβρίου 2010).

20 Ζάχαρη, «Μια υψηλής ποιότητας τέχνη», ό.π., 36.

21 Ελένη Βλαχοπούλου – Καραμπίνα, *Χρυσοκέντητα άμφια και πέπλα ιεράς μονής Ιβήρων*, Θεσσαλονίκη 1998.

22 Καρύδης, «Τα γνωστά και άγνωστα», ό.π., 10 – 11.

23 Ελένη Βλαχοπούλου – Καραμπίνα, «Ο επιτάφιος της Κοκκώνας του Ρολογιά (1812) από τον Ιερό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου Βελβεντού Κοζάνης», *Θεολογική Σχολή ΕΚΠΑ – Δ' Επιστημονικό Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης*, (13 – 15 Νοεμβρίου 2015).

24 Καρύδης, «Τα γνωστά και άγνωστα», ό.π., 11.

5. Επιλογικά

Ο «επιτάφιος της Υπαπαντής» του Βελβεντού Κοζάνης αποτελεί ένα από τα πρωιμότερα δείγματα της καλλιτεχνικής κεντητικής δράσης της σπουδαίας κεντήτριας Κοκκώνας του Ωρολογιά, αναδεικνυόμενος ταυτόχρονα ως ένα σημαντικό κειμήλιο που φανερώνει τη συνέχεια και εξέλιξη της κωνσταντινουπολίτικης κεντητικής παράδοσης από τον 17^ο έως τον 19^ο αιώνα. Η εξαιρετική ποιότητα και καλαισθησία του, σε συνδυασμό με την υιοθέτηση και ενσωμάτωση στη σύνθεσή του ιδιαίτερα επιμελημένων θεματικών και προτύπων, κατατάσσει, κατά τη γνώμη μας, το συγκεκριμένο κειμήλιο στην κατηγορία των αριστουργημάτων της κεντητικής τέχνης της εποχής.

Η Κοκκώνα του Ωρολογιά αποτελεί μία από τις οψιμότερες εκπροσώπους της Φαναριώτικης κεντητικής παράδοσης, κατορθώνοντας να ισορροπήσει εκφραστικά μεταξύ των κλασικών κεντητικών και εικονογραφικών προτύπων και της ενσωμάτωσης στο έργο της στοιχείων που προέρχονται από νεότερα καλλιτεχνικά πρότυπα, δείγμα του προσωπικού της δημιουργικού ταλέντου. Το γεγονός ότι έργα της παραγγέλθηκαν από σημαντικούς ναούς και μοναστήρια της περιόδου, φανερώνει ότι το εργαστήριο της Κοκκώνας υπήρξε ένας από τους πλέον περιζήτητους «κεντητικούς οίκους» του 19^{ου} αιώνα.

Αναμφισβήτητα η απόκτηση ενός έργου με την υπογραφή της Κοκκώνας του Ωρολογιά από κάποιο περιφερειακό μικρό και οικονομικά ανίσχυρο μοναστήρι της Οθωμανικής περιόδου, όπως υπήρξε και η μονή της Υπαπαντής του Σωτήρος στη Νάουσα, αποτελούσε μία κίνηση που φανερώνει την επιδίωξη για αύξηση του γοήτρου και του «κοινωνικού status» του, ασχέτως εάν κάτι τέτοιο αποτελούσε εγχείρημα που δεν ανταποκρινόταν στις πραγματικές οικονομικές δυνατότητες του μοναστηριού. Εξάλλου, η επαρχιώτικη μεγαλομανία (αυτό που συχνά αποκαλούμε και ως «αρχοντοχωριατισμό») δεν αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο, αλλά έχει τις ρίζες του στη διαχρονική ανθρώπινη επιθυμία για υπέρβαση των συμβατικών της ορίων.

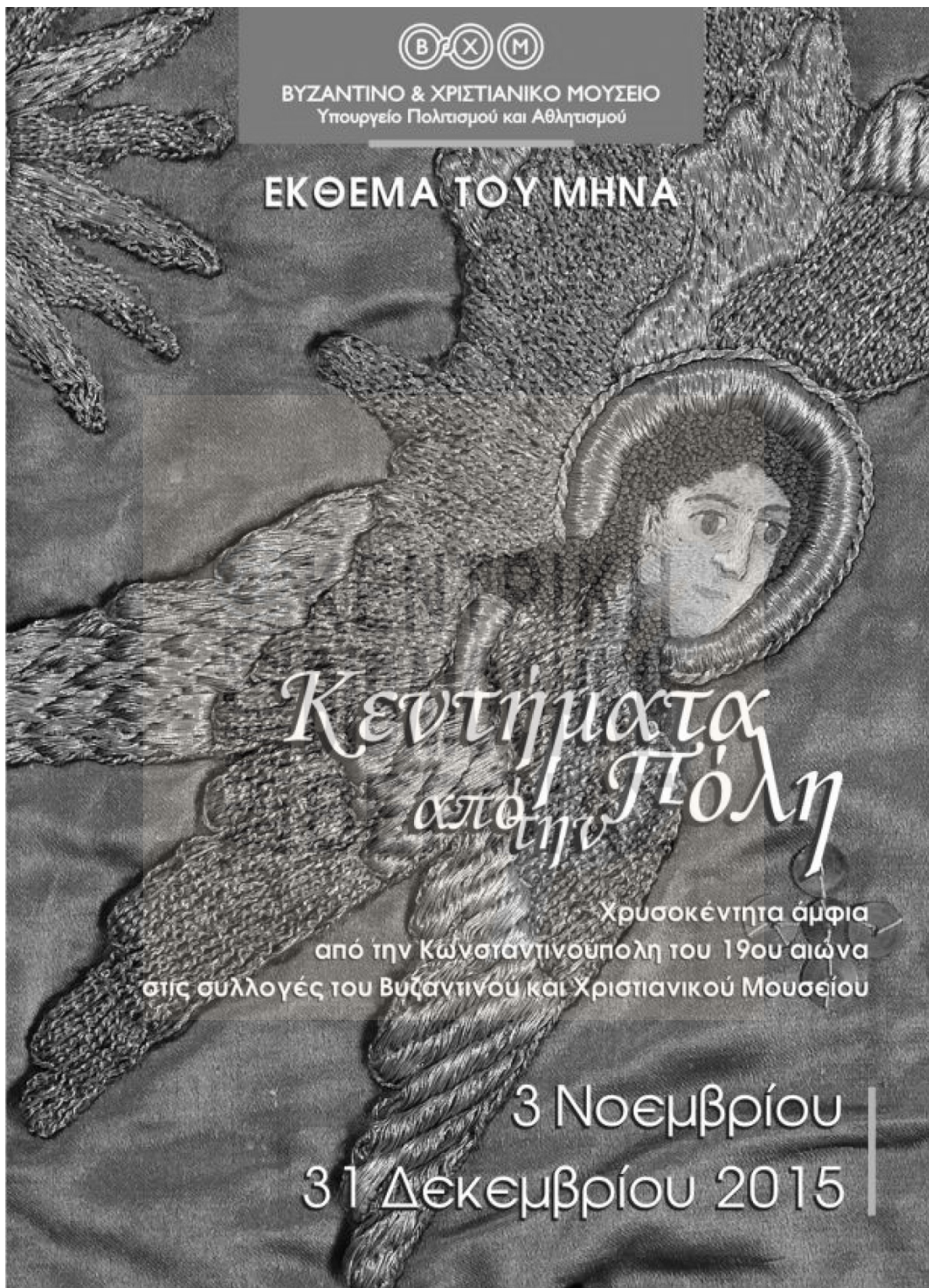
Επιτάφιος της κεντήτριας «Μαργιώρας» (1724)
Ι. Ν. Αγ. Γεωργίου – Νέα Μουδανιά Χαλκιδικής

Ο επιτάφιος της Υπαπαντής» στο Βελβεντό Κοζάνης
Έργο «Κοκκώνας του Ωρολογά» (1812)

Πέτασμα Ωραίας Πύλης της «Κοκόνας του Ρολογά» (α' μισό 19^{ου} αι.)
Συλλογή Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών (αφ. 21055)

Αφίσα έκθεσης του ΒΧΜ Αθηνών,
με αφορμή το πέτασμα της «Κοκόνας του Ρολογά»

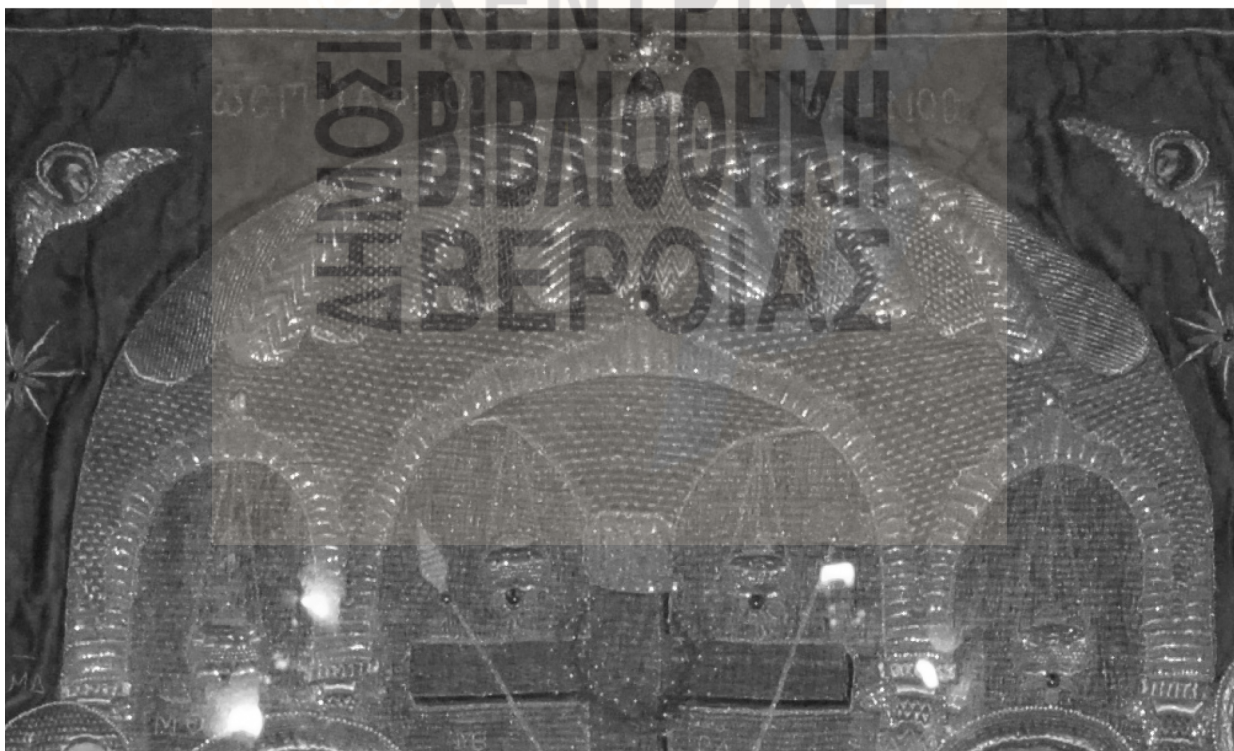
Η κεντρική σκηνή του «επιταφίου της Υπαπαντής» στο Βελβεντό Κοζάνης (1812)

Λεπτομέρειες από την κεντρική παράσταση του «επιταφίου της Υπαπαντής»

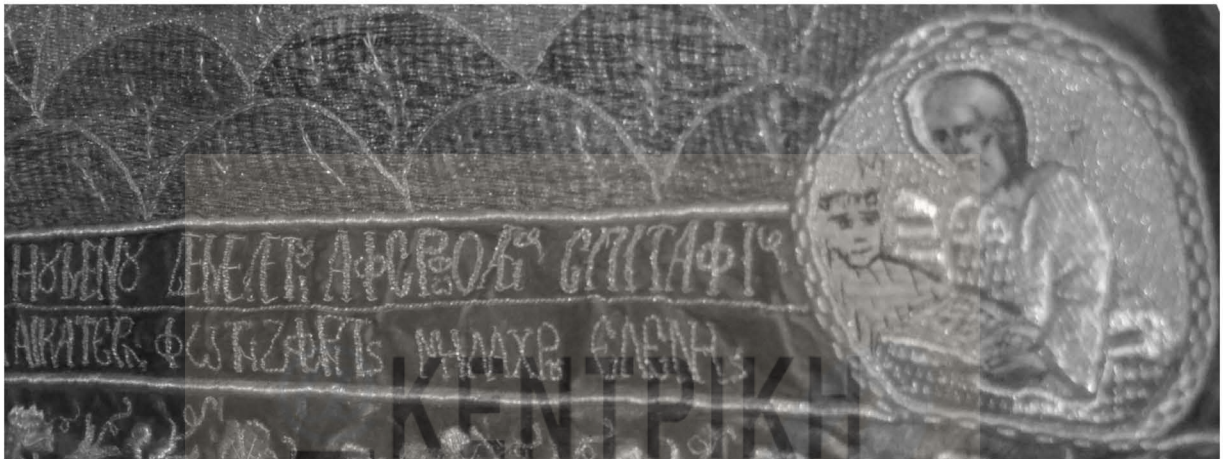
Άγγελος με διακονική στολή
(λεπτομέρεια του «επιταφίου της Υπαπαντής»)

Λεπτομέρειες από την παράσταση του «επιταφίου της Υπαπαντής»

Λεπτομέρειες από την περιμετρική ταινία του «επιταφίου της Υπαπαντής»

Λεπτομέρειες από τις επιγραφές του «επιταφίου της Υπαπαντής»

Επιγραφή επιταφίου της «Κοκόνας του Ωρολογά»
του πατριαρχικού ναού Αγ. Γεωργίου στο Φανάρι (1837)
(πηγή: Χρ. Καρύδης)

ΤΑ ΝΑΟΥΣΑΙΚΑ

Βασίλης Σ. Δημητριάδης, αρχαιολόγος, υπ. διδάκτωρ Ιστορίας

Ο Δήμος Νάουσας στους Προϊστορικούς χρόνους

Η περίπτωση του Πολυπλατάνου και των άλλων Προϊστορικών θέσεων

Στο προηγούμενο άρθρο παρουσιάστηκε ένας από τους πιο αξιόλογους και πιο συστηματικά ανασκαμμένους προϊστορικούς οικισμούς της Ημαθίας, εκείνος του Αγγελοχωρίου. Η προϊστορική αυτή θέση, αποτελεί αναμφίβολα μια εύγλωττη μαρτυρία ενός παρελθόντος για το οποίο δεν υπάρχουν άλλου είδους μαρτυρίες παρά μόνο εκείνες που προέρχονται από τις ανασκαφές και τις συνακόλουθες αναλύσεις των αρχαιολογικών ευρημάτων. Στα όρια όμως του διευρυμένου δήμου Νάουσας υπάρχουν κι άλλες θέσεις αυτού του είδους, οι οποίες δυστυχώς δεν κατέστη δυνατό να ανασκαφθούν τόσο συστηματικά. Ως εκ τούτου μια αναλυτική παρουσίαση τους κατά βάση δεν είναι εφικτή. Για τον λόγο αυτό στο παρόν άρθρο θα γίνει προσπάθεια απόδοσης μιας συνοπτικής εικόνας της τούμπας «Χατζηνώτα» στα Λευκάδια, της τούμπας «Ζλάτα» στην Επισκοπή, του σπηλαιίου στο Ροδοχώρι, των οικισμών στην Στενήμαχο, του Άνω και Κάτω Ζερβοχωρίου και του Πολυπλατάνου.

Οι προϊστορικοί οικισμοί του Δήμου Νάουσας

Οι παραπάνω θέσεις, μολονότι βρίσκονταν εγγύτερα ή πιο μακριά είχαν ως σημείο αναφοράς αλλά και πηγής ζωής το όρος Βέρμιο. Στην αρχαιότητα το Βέρμιο αποτελούσε πέραν των άλλων και το φυσικό σύνορο ανάμεσα στην Άνω και Κάτω Μακεδονία. Το βουνό περιβάλλουν δύο κάμποι, ευρισκόμενοι ο ένας στα ανατολικά και ο άλλος στα δυτικά. Μολονότι αυτή η εικόνα ίσχυε και κατά την αρχαιότητα η σημερινή μεγάλη κεντρική πεδιάδα, η οποία φθάνει μέχρι τη Θεσσαλονίκη, κατά τους αρχαίους χρόνους καταλαμβάνονταν από νερά, με αποτέλεσμα οι πεδινές καλλιεργήσιμες εκτάσεις να είναι πολύ μικρότερες από τις αντίστοιχες σημερινές. Μάλιστα, ως προς την ύπαρξη σημαντικών υδάτινων όγκων δεν είναι τυχαίο ότι το Βέρμιο χαρακτηρίζεται ως ένα από τα πιο

υδροφόρα βουνά της Ελλάδας, με γνωστές και σημαντικές πηγές όπως εκείνη του Αγίου Νικολάου, της παλιάς Κουτσούφλιανης, της Γραμμένης, της πηγής στα Ισβόρια, της Κρυσταλλίας κ.ά.

Στην περιοχή αυτή, λοιπόν, η αρχαιολογική έρευνα μπόρεσε να επισημάνει αρκετές θέσεις, στις οποίες εγκαταστάθηκαν άνθρωποι ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Εξ αυτών εγγύτερα στον ορεινό όγκο του Βερμίου είναι ασφαλώς οι θέσεις που εντοπίστηκαν στο Ροδοχώρι, στα Λευκάδια και στην Στενήμαχο.

Οι οικισμοί της Στενήμαχου είναι τοποθετημένοι σε μία εξαιρετική τοποθεσία πάνω σε χαμηλούς λόφους στους πρόποδες του Βερμίου. Τους λόφους διασχίζουν ρέματα και χείμαρροι που καταλήγουν στην πεδιάδα. Σε αυτόν τον χώρο πραγματοποιήθηκαν εγκαταστάσεις ανθρώπων με διάρκεια ζωής από τους προϊστορικούς μέχρι τουλάχιστον και τους βυζαντινούς χρόνους. Πιο συγκεκριμένα εντοπίστηκαν δυο νεολιθικοί οικισμοί, οι οποίοι βρίσκονται πολύ κοντά στο σημερινό χωριό. Ο ένας (Στενήμαχος Ι) χρονολογείται, με βάση τα επιφανειακά ευρήματα, στην Αρχαιότερη Νεολιθική περίοδο (6700-5800 π.Χ.). Βρέθηκε στη λεγόμενη τούμπα «Ιτιάς», έναν φυσικό γήλοφο με διάμετρο περίπου 150 μέτρων και ύψος 30 περίπου μέτρων. Μολονότι η κορυφή του λόφου έχει απαλλοτριωθεί δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ συστηματική ανασκαφή. Από τα αντικείμενα που παρέδωσαν κάτοικοι του χωριού και που προέρχονται από τη θέση αυτή ξεχωρίζουν οι λεπίδες από πυριτόλιθο και ορισμένα υφαντικά βάρη.

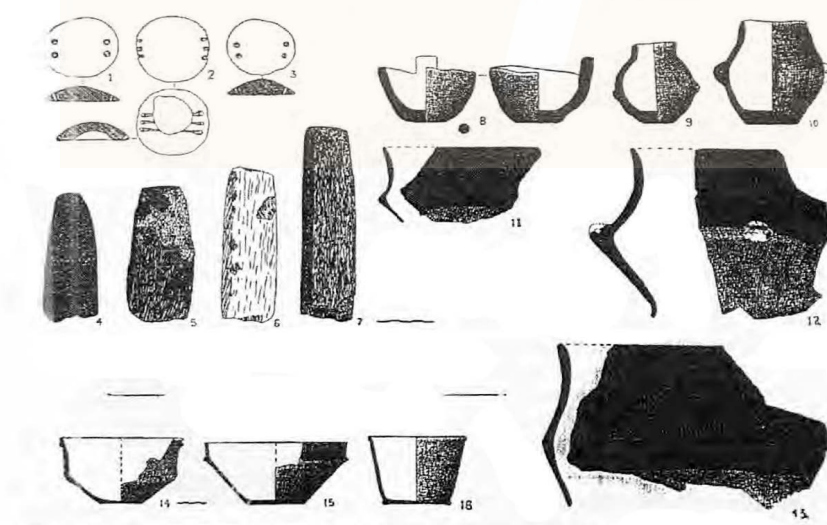

Η θέση «Ιτιά» το 1976

Ο δεύτερος οικισμός (Στενήμαχος II) βρέθηκε στη θέση Ροδιά ή αλλιώς Μπας-Καρτέρ. Από την επιφανειακή έρευνα που πραγματοποίησαν το 1998 οι αρχαιολόγοι κα Λιάνα Στεφανή και κ. Νίκος Μερούσης προέκυψε μια πληθώρα οστράκων (θραυσμάτων από αγγεία) τα οποία χρονολογούνται στη Νεότερη Νεολιθική περίοδο (4.800 – 3.200 π.Χ.). Ο λόφος έχει υψόμετρο περίπου 190 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και σχετικά ομαλές κλίσεις. Στα βόρειά του διέρχεται ένας χείμαρρος, ενώ βορειοδυτικά του υπάρχει μια πηγή, που ονομάζεται Ροδιά. Σε σωστική έρευνα που πραγματοποιήθηκε τα έτη 2006 και 2008 προέκυψε και λιγοστή κεραμική χρονολογούμενη στην Αρχαιότερη και Νεότερη Νεολιθική Εποχή. Ωστόσο, φαίνεται ότι τα στρώματα που χρονολογούνται στην προϊστορική περίοδο έχουν ουσιαστικά καταστραφεί από τη συνεχή κατοίκηση στη θέση, μιας και εκεί εντοπίστηκε ένας σημαντικός οικισμός των ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων.

Αρκετά χιλιόμετρα βορειότερα από τον Στενήμαχο εντοπίστηκε ο προϊστορικός οικισμός στην τούμπα Χατζηνώτα. Η θέση αυτή βρίσκεται ανάμεσα στα χωριά Κοπανός και Λευκάδια, πολύ κοντά στο δημόσιο κέντρο της Μίεζας. Πρόκειται για ένα ψηλό και εκτεταμένο γήλοφο, ο οποίος εμφανίζει σημάδια συνεχούς εγκατοίκησης από τους προϊστορικούς μέχρι και τους ιστορικούς χρόνους. Είναι τοποθετημένος πολύ κοντά στον ποταμό Αράπιτσα και από τις κατά καιρούς έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο ανώτερο τμήμα του προκύπτει ότι κατοικήθηκε από την Πρώιμη εποχή του Χαλκού (3 χιλιετία π.Χ.) και μετέπειτα.

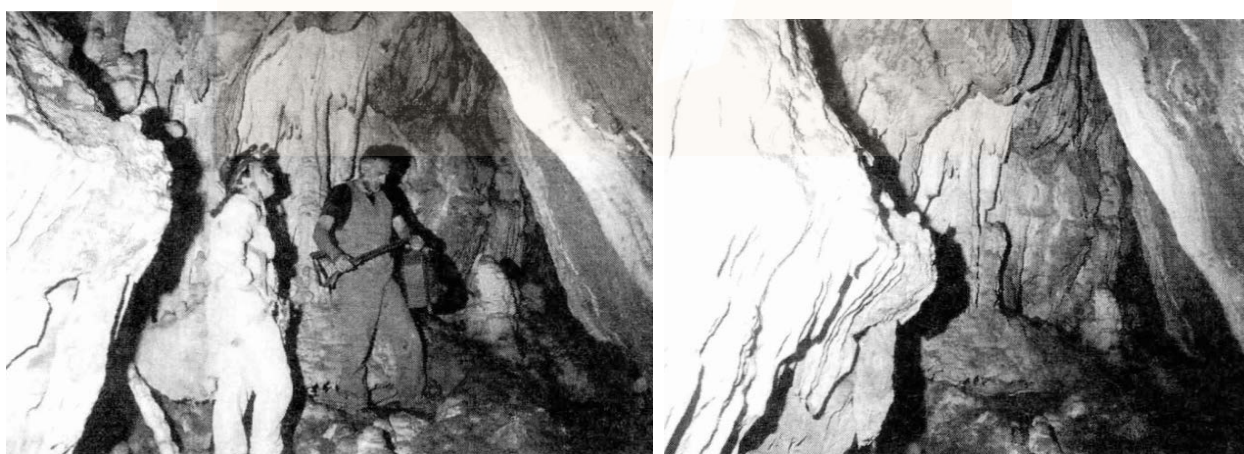
Λίγο βορειότερα από την Τούμπα Χατζηνώτα και σε απόσταση περίπου 8 χιλιομέτρων από τη Νάουσα και 800 μέτρων από το Ροδοχώρι βρίσκεται το ομώνυμο σπήλαιο γνωστό και ως σπήλαιο Κράσνας. Η θέση του οικισμού είναι εξαιρετικά προφυλαγμένη. Βρίσκεται στο βάθος απόκρημνων βράχων, 35 περίπου μέτρα από την επιφάνεια του βουνού και η είσοδος σε αυτό γίνεται μέσω ενός στομίου στο βράχο και με τη χρήση σχοινιών (κατάβαση). Μολονότι η θέση είναι γνωστή στην αρχαιολογική υπηρεσία ήδη από τη δεκαετία του '60 δεν έχει πραγματοποιηθεί συστηματική έρευνα εντός του σπηλαίου.

Σχεδιαστική αναπαράσταση των ευρημάτων στο σπήλαιο Ροδοχωρίου.
Χρονολογούνται ανάμεσα στο 5.300 – 3.200 π.Χ.

Μόλις το 2001 μια ειδική ομάδα σπηλαιολόγων επισκέφθηκε και πραγματοποίησε την πρώτη αναγνωριστική επίσκεψη στο σπήλαιο του Ροδοχωρίου. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ του τοπικού τύπου: «Τα μέλη της ομάδας εξερεύνησαν όλα τα επισκέψιμα τμήματα του σπηλαίου, σε βάθος 180 μέτρων, και 35 μέτρα κάτω από το ύψος του στομίου. Διαπιστώθηκε ότι πρόκειται για ένα βαραθρώδες σπήλαιο με μικρές οπές περιφερειακά, γεμάτο με κομμάτια οστράκων (θραυσμάτων αγγείων) παλαιολιθικής εποχής και υπολειμμάτων φωτιάς σε πολλά σημεία. Πρόκειται για σπήλαιο που δημιουργήθηκε όταν ο ασβεστόλιθος, στο απώτατο παρελθόν, χώρισε στα δύο. Η κύρια είσοδός του είναι η σχισμή, και στο κατώτατο σημείο του υπάρχει αίθουσα 10 x 30 μέτρα μήκος και ύψος περί τα 5 μέτρα». Εντός της αίθουσας βρέθηκαν πολλά όστρακα της παλαιολιθικής περιόδου, ενώ σημαντική είναι και η επισήμανση της ομάδος ότι «αναγκαία» είναι «και η μελέτη βιολόγων. Το σπήλαιο είναι γεμάτο νυχτερίδες και πάρα πολλά ζώφια. Αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό, γιατί στα σπήλαια μπορεί να μελετηθεί μια ιδιαίτερη εξελικτική πορεία των οργανισμών». Δυστυχώς, το σπήλαιο δεν ενδείκνυται για επισκέψεις, καθώς υπάρχει σοβαρός κίνδυνος κατολίσθησης.

Το σπήλαιο όπως το αποτύπωσε ο φωτογραφικός φακός των σπηλαιολόγων

Λίγα χιλιόμετρα πιο ανατολικά και σε απόσταση περίπου 1,5 χλμ. βόρειο – βορειοανατολικά από το χωριό Επισκοπή εντοπίστηκε ήδη από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα μια ακόμη προϊστορική θέση στην τούμπα Ζλάτα. Πρόκειται για έναν ψηλό, σχεδόν κωνικό γήλοφο, με έκταση περίπου 10 στρέμματα, ο οποίος μάλιστα είναι ακαλλιέργητος. Η κεραμική που περισυλλέχθηκε από τους αρχαιολόγους Λ. Στεφανή και Ν. Μερούση κατέδειξε ότι πρόκειται για έναν οικισμό της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού.

Κανθαροειδή αγγεία προερχόμενα από την τούμπα της Επισκοπής

Οικοντινοί στην Επισκοπή προϊστορικοί οικισμοί του Άνω και Κάτω Ζερβοχωριού χρονολογούνται στη Νεότερη Νεολιθική εποχή. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τον οικισμό του Άνω Ζερβοχωριού καταλαμβάνει έναν επίπεδο χώρο, ο οποίος, σύμφωνα με την επιφανειακή έρευνα που πραγματοποίησαν οι αρχαιολόγοι Λ. Στεφανή και Ν. Μερούσης, δεν ξεπερνάει τα 3-4 στρέμματα. Μάλιστα, σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων στην εν λόγω περιοχή και κατά τη διάρκεια διαφόρων γεωτρήσεων έχει βρεθεί κεραμική ακόμη και σε βάθος το οποίο ξεπερνάει τα 20 μ.

Τέλος, σε απόσταση 1.750 μέτρων βορειοδυτικά από τον ομώνυμο οικισμό βρέθηκε η προϊστορική θέση του Πολυπλατάνου. Πρόκειται για μια αισθητά χαμηλότερη, σε σύγκριση με τις προηγούμενες, τούμπα η οποία έχει ύψος μόλις 4,25 μ. Ο αρχικός εντοπισμός της θέσης πραγματοποιήθηκε από τον Φώτη Πέτσα το 1963, ενώ ακολούθησαν περισυλλογές οστράκων από ξένους ερευνητές κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 60. Ο προϊστορικός οικισμός του Πολυπλατάνου, πάλι σε αντίθεση με τους προηγούμενους, ανασκάφηκε το 1997 και για μερικά χρόνια αργότερα, ενώ σήμερα η ανασκαφή έχει σταματήσει οριστικά.

Η θέση του προϊστορικού οικισμού του Πολυπλατάνου

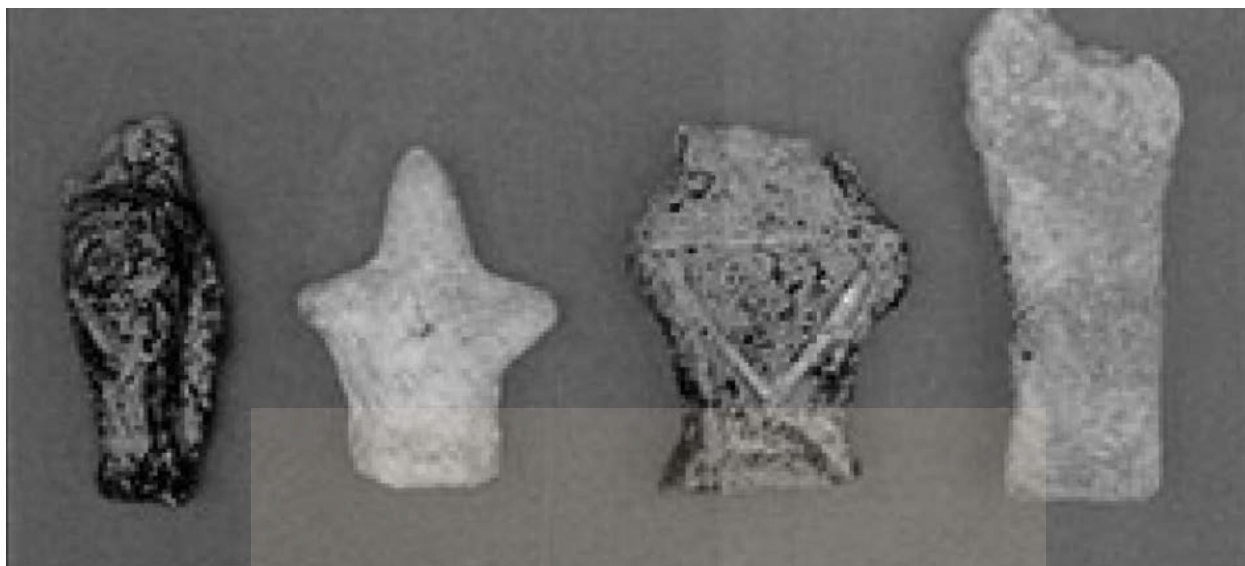
Τα αρχαιολογικά ευρήματα που ήρθαν στο φως κατά τη διάρκεια της ανασκαφής τοποθετούν την εγκατοίκηση της θέσης στα μέσα της 5^{ης} χιλιετίας π.Χ. Μέρος μάλιστα των ευρημάτων αναδεικνύει και την ιδιαίτερη ενασχόληση των κατοίκων με υφαντουργικές εργασίες, την γεωργία και την κτηνοτροφία.

Υφαντικά βάρη από την τούμπα του Πολυπλατάνου

Σύμφωνα με τα πρώτα συμπεράσματα του ανασκαφέα, η θέση πρέπει να κατείχε κομβικό ρόλο στην περιοχή για τη διακίνηση διακοσμημένων αγγείων,

τα οποία μεταφέρονταν από τη Θεσσαλία, αλλά και την Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία.

Ειδώλια από την τούμπα του Πολυπλατάνου

Όπως είναι εύλογο η μορφολογία σχεδόν όλων των παραπάνω θέσεων έχει επηρεαστεί λιγότερο ή περισσότερο από την καλλιέργεια των αγρών και τη βαθιά άροση τους. Το γεγονός όμως αυτό δεν αναιρεί διόλου την αξία τους ως μάρτυρες της συνεχούς κατοίκησης του Δήμου Νάουσας από τους προϊστορικούς χρόνους. Ως εκ τούτου η συστηματική ανασκαφή τους, η προστασία και ανάδειξη τους θα έπρεπε να αποτελέσει μέλημα της πολιτείας και ταυτόχρονα επιδίωξη της εκάστοτε δημοτικής αρχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Νίκος Μερούσης, Λιάνα Στεφανή, «Οι προϊστορικές έρευνες στην Ημαθία. Παλιά και νέα δεδομένα [μέρος Α]», *Αρχαιολογία και Τέχνες* τ. 88 (2003), 34-38.
2. Των ιδίων, «Οι προϊστορικές έρευνες στην Ημαθία. Παλιά και νέα δεδομένα [μέρος Β]», *Αρχαιολογία και Τέχνες* τ. 89, 64 – 72.
3. Των ιδίων, «Προϊστορικοί οικισμοί του νομού Ημαθίας Α'», *Μακεδονικά ΚΘ* (1994), 339-366.
4. Robert Rodden, «Recent discoveries from prehistoric Macedonia: an interim report», *BS* 5 (1964), 109 – 124.
5. Νεκτάριος Πουλακάκης, Ειρήνη Ψαρρά, «Παλαιότερες και νεότερες έρευνες στην περιοχή Τριλόφου – Στενημάχου Ν. Ημαθίας», *Μακεδονικά ΛΘ* (2010 – 2012), 175 – 200.
6. Αλέξανδρος Οικονόμου (επιμ.), «Γνωστά και άγνωστα σπήλαια της Νάουσας», *Νιάουστα* τχ.95-96 (Απρίλιος-Σεπτέμβριος 2001), 48-52.
7. Κωνσταντίνου Γκλαβένου, «Προϊστορικοί οικισμοί στις παρυφές του Ανατολικού Βερμίου», *Νιάουστα* τ. 104 (2003), 8-11.

ΤΑ ΦΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ

Ιωάννης Μοσχόπουλος, δικηγόρος – ερευνητής

Τέλη Οκτωβρίου 1944:

Η απελευθέρωση του Γιδά από τους Γερμανούς

Τον Οκτώβριο του 1944, οι Γερμανοί, νικημένοι από τους Συμμάχους σε όλα τα μέτωπα, άρχισαν να αποσύρουν τις στρατιωτικές δυνάμεις τους από τον ελληνικό χώρο.

Στην περιοχή του Γιδά οι Γερμανοί άρχισαν να ανατινάζουν τις βόμβες και τα πυρομαχικά του αεροδρομίου του Παλαιοχωρίου. Υπάρχει μία αεροφωτογραφία του 1945, που δείχνει τις πάμπολλες γούρνες από τις πολλαπλές εκρήξεις που έγιναν στην αγροτική περιοχή ανατολικά του Γιδά μέχρι έξω από το Παλιοχώρι. Μέχρι και σήμερα η περιοχή αυτή είναι κατάσπαρτη από μεταλλικά θραύσματα.

Ο Ν. Μπαλωματής μου ανέφερε ότι τότε περνούσαν από το Αιγίνιο προς τη Θεσσαλονίκη τραίνα που μετέφεραν πολλές γερμανικές μονάδες, άρματα, οχήματα, μέχρι και μικρά αεροπλάνα (με διπλωμένα τα φτερά τους).

Σύμφωνα με τον Ν. Σαλπιστή, οι Γερμανοί έφυγαν στις 26-10-1944 [Πέμπτη] από τον σταθμό Κατερίνης ανατινάζοντας τις γραμμές πίσω τους. Την ίδια μέρα μπήκε ο ΕΛΑΣ στην Κατερίνη και μετά 3 μέρες έγινε ο επίσημος γιορτασμός της απελευθέρωσης.

Το βράδυ της 26-10-1944 η Διοίκηση του ΕΛΑΣ ήταν στον σιδηροδρομικό σταθμό Αιγινίου, ενώ δεν υπήρχαν Γερμανοί νότια του Αλιάκμονα [Ν. Μπαλωματής].

Κατά τον Αλ. Χατζηκώστα οι Γερμανοί έφυγαν μάλλον νύκτα της 26/27-10-1944 από την πόλη της Βέροιας και στις 27-10-1944 [Παρασκευή] μπήκε ο ΕΛΑΣ, αλλά η γιορτή της απελευθέρωσης έγινε στις 29-10-1944 [Κυριακή]. Όμως ο Χρ. Σκούπρας υποστηρίζει ότι οι Γερμανοί κατείχαν τον σιδηροδρομικό σταθμό Βεροίας μία μέρα ακόμη, μάλλον μέχρι το βράδυ της 27/28-10-1944. Παρέπεμψε δε στο βιβλίο του Στεφ. Σαράφη, που στη σελίδα 424 επ. γράφει: «[...] 322) [...] Τμήματα Χ μεραρχίας κατέλαβαν [...] 29 Οχτώβρη τη Βέροια και πιέζουν τον εχθρό προς Τοψίν. [...] 30 Οχτώβρη. Τμήματα ΧΙ μεραρχίας μπήκαν στη Θεσσαλονίκη στις 3 το απόγεμα [...]».

Για την αποχώρηση των Γερμανών από τον Γιδά και την είσοδο των δυνάμεων του ΕΛΑΣ συγκέντρωσα το 1997-1998 μαρτυρίες κατοίκων Αλεξάνδρειας, οι οποίοι μου είπαν:

Ο 84χρονος -Γ. (από το Νησέλι): «Το [...] '44 έφυγαν οι Γερμανοί από εδώ [...]. Μετά τις 26 Οκτωβρίου έφυγαν, [...]. Έφυγαν προς το Γιδά. Μπροστά έφυγαν οι Γερμανοί και ύστερα από καμιά ώρα ήρθαν αντάρτες, καβάλα και οπλισμένοι. Μόλις έφυγαν οι Γερμανοί, μπήκαν αντάρτες. Αντάρτες παντού, όπου και να κοιτούσες. [...] Οι αντάρτες ρώτησαν οι Γερμανοί που είναι, [...]»

Η 71χρονη -Β.: «Το '44. Έφυγαν οι Γερμανοί από δω τον Οκτώβριο μήνα, [...] Δύο Αυστριακοί ήρθαν στο θ'κό μας το σπίτι και έψαχναν άλογα. Πάνε εκεί στο Μ. να πάρ'ν το άλογο, έρχονται και σε μας, μπαίνουν μέσα. Ήταν νύχτα. Στη πλατεία Παπαντώνη ήταν συγκεντρωμένα αυτοκίνητα. Τα τρένα φώναζαν, έκαιγαν άχυρα απ' τις [...] αποθήκες, πως είναι το Πανόραμα. Εκεί είχαν [...] αποθήκες, άχυρα πολλά. Πιο μπροστά είχαν ανατινάξει το αεροδρόμιο. [...] Οι Γερμανοί άρχισαν να ανατινάζουν τις βόμβες. Οπότε μαζεύτηκαν η φάλαγγα στη πλατεία Παπαντώνη και σε εμάς και ό,τι έβρισκαν έπαιρναν. [...] να φωνάζουν τα τρένα, σφύριζαν γιατί οπισθοχωρούσαν, πήγαιναν πίσω στη Σαλονίκη. Είχαν ανατινάξει τη γέφυρα του '66 και δεν πάιναν τα τρένα κατά κει, τα τρένα γυρνούσαν. Μόλις περνούσαν ένα ποτάμ' τα τρένα έκαναν επιστροφή μέχρι εδώ και πίσω. [...]. Όταν έφυγαν οι Γερμανοί την άλλη μέρα, μπήκαν αντάρτες στο Γιδά. [...]».

Ο 81χρονος -Μ.: «Οι Γερμανοί έφυγαν τέλη Οκτωβρίου του '44. Εδώ ήμουν όταν έφευγαν. Έφευγαν πανικοβλημένοι και εκνευρισμένοι. Με φάλαγγα. Με πλιάτσικα. Ήθελαν να ανατινάξουν τον σταθμό και σηκώνομαι εγώ, ο Π.Μ., ο Α., δεν θυμάμαι ποιος ήταν κοινοτάρχης και ο Π.Κ. και σηκωνόμαστε και πάμε μέσα στο Γιδά και μαζεύουμε στάρια, με στάρια γινόταν τότε οι συναλλαγές και πάμε και αγοράζουμε 3 γουρούνια και λίγο τσίπουρο και τα δώσαμε στους Γερμανούς για να γλιτώσουμε το σιδηροδρομικό σταθμό. Θα τον ανατινάζαν. Και ορισμένα οικήματα στο νεκροταφείο. Εκείνες τις αποθήκες που ήταν παλιά. Γλιτώσαμε. Και πολλά άλλα πράγματα. Αμέσως με το που έφυγαν οι Γερμανοί, μπήκαν οι αντάρτες μέσα. Σε δυο τρεις μέρες μπήκαν μέσα. [...] Ήταν ο Παπαζήσης, ο διοικητής του 16^{ου} Συντάγματος του Πεζικού, ήταν Ταγματάρχης, ήταν παλιός αξιωματικός, και ο καπετάν Μαύρος. Ο Χ.Π. απ' τη Νάουσα. [...]».

Ο 80χρονος -Π.: «Όταν έφυγαν οι Γερμανοί πέρασαν από δω φάλαγγες. Σταμάτησαν στην πλατεία Παπαντωνίου, όπως είναι τώρα, βουρβούριζε από Γερμανούς, από μηχανοκίνητα, από αυτοκίνητα, από διάφορα. Ήταν η τελευταία βραδιά. Δεν θυμάμαι ακριβώς πότε. Ήταν φθινόπωρο. Ήρθα εδώ, γέμισε η πλατεία από αυτοκίνητα και από τανκς. Το πρωί ποιος ξέρει τι ώρα φύγαν αυτοί, όταν άνοιξα τα μάτια μου δεν υπήρχε ούτε ψυχή. Από την προηγούμενη μέρα είχαν αρχίσει οι ανατινάξεις. Ανατινάζαν ότι ήταν χρήσιμο. [...] Ακούμε χτυπάει η καμπάνα και να αναρωτιόμαστε μεταξύ μας. Από το ένα στόμα στο άλλο, ήρθαν αντάρτες. Μπήκαν μέσα στο Γιδά, τρεχάλα, χαρά όλοι εμείς. Σηκωνόμαστε πάμε στο προαύλιο της εκκλησίας και τι να δεις. Ο ένας πάνω στον άλλο και από γύρω γύρω ήταν και από άλλα χωριά, από το Σχοινά από το Νεοχώρι. Και εκείνο το περιστατικό που θυμάμαι είναι τον Α.Π. και τον Παπαζήση. Καβαλούσε ένα μαύρο άλογο δικό του ο Π., ο Παπαζήσης είχε ένα άλογο στρατιωτικό, ψαρί, λεβέντικο. Παπαζήσης Γιώργος, ξένος ήταν αυτός, [...]. Έβγαλαν λόγο αυτοί, ο πρόεδρος, ο -Μ. και ο π. Όλοι μίλησαν. Ήταν κόσμος και κοσμάκης. Έγινε δοξολογία, μίλησε αυτός, μίλησαν

αυτοί, εμάς μας πήραν τα δάκρυα. Άρχισαν να μιλάνε ο Παπαζήσης και αυτοί, πώς πολεμούσαμε και πώς κάναμε αυτή τη μάχη και πώς κάναμε την άλλη. Πολλά τέτοια. Εμείς συγκινηθήκαμε. Αφού έφυγαν, ανέλαβε το ΕΑΜ, οι δικοί μας. [...]».

Για τον προσδιορισμό της νύκτας που η τελευταία γερμανική φάλαγγα διανυκτέρευσε στον Γιδά και της ημέρας αποχώρησης των Γερμανών, παραθέτω τις ακόλουθες σκέψεις:

Ο Θαν. Μητσόπουλος στο βιβλίο του (σελ. 400 επ.) αναφέρει ότι «[...] οι Γερμανοί εγκαταλείπουν [...] και στις 27 του Οχτώβρη τη νύχτα, η τελευταία γερμανική φάλαγγα [από την Χαλκηδόνα, όπου είχε υποχωρήσει και συμπτυχθεί

καθηλωθεί, με αγώνα σκληρό και αιματηρό κατόρθωσε να απαγγιστρώσει τις δυνάμεις που ήταν οχυρωμένες στο «Ηρώον» [μαύρο άγαλμα] των Γιαννιτσών και να περάσει κυνηγημένη πέρα από τον Αξιό. Ήταν βροχερή, θυμάμαι, η τελευταία μέρα των Γερμανών στην περιοχή μας. [...]».

Η γερμανική φάλαγγα που διανυκτέρευσε στο Γιδά, νομίζω ότι πρέπει να ήταν η οπισθοφυλακή των Γερμανών που έφυγαν από τον σιδηροδρομικό σταθμό της Βέροιας. Μάλλον επρόκειτο για μηχανοκίνητη μονάδα πεζικού. Μάλλον έφυγαν αργά το απόγευμα της 28-10-1945 από την Βέροια, γι' αυτό και το ανακοινωθέν του ΕΛΑΣ μιλάει για κατάληψή της την 29-10-1944, ημέρα που έγινε και η γιορτή απελευθέρωσης της Βέροιας. Συνεπώς, αυτοί ήταν που έφθασαν νύκτα της 28-10-1944 στον Γιδά, διανυκτέρευσαν και πολύ νωρίς τα χαράματα της 29-10-1944 αναχώρησαν με κατεύθυνση προς τον Αξιό και την Γιουγκοσλαβία.

**εικ. 1. Μαχητές του ΕΛΑΣ
(διαδίκτυο)**

εικ. 2. Ο Γ. Παπαζήσης (επάνω στο κέντρο)
αρχείο Αλ. Χατζηκώστα

Βιβλιογραφία:

Σαράφης 1946: Στρατηγού Στέφανου Σαράφη, Ο ΕΛΑΣ, έκδ. «Τα νέα βιβλία» Α.Ε., Αθήνα 1946.

Μητσόπουλος 1980, Θανάσης Μητσόπουλος, Το 30ό Σύνταγμα του ΕΛΑΣ, εκδ. Κέρδος 1980.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ...

Δρ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, Πρόεδρος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Η 2η επέτειος της «Εργατικής Πρωτομαγιάς» κατά τη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας, μέσα από ειδικό αφιέρωμα της Μακεδονικής Ηχούς

Εισαγωγικά

Η «Μακεδονική Ηχώ» ήταν μία από τις τοπικές εφημερίδες της Βέροιας, που άρχισε να εκδίδεται τον Απρίλιο του 1935, με εκδότη και διευθυντή τον Μανώλη (Λώλη) Σμυρλή¹. Η εφημερίδα συνέχισε να εκδίδεται τα επόμενα χρόνια και κατά την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας, την οποία υποστήριζε με άρθρα, δημοσιεύσεις και προβολή των πεπραγμένων του καθεστώτος.

Μια από τις μεταβολές που επήλθαν μετά την εγκαθίδρυση του καθεστώτος ήταν και αυτή που αφορούσε στο εορτασμό της εργατικής πρωτομαγιάς². Το καθεστώς από την πρώτη κιόλας επέτειο της πρωτομαγιάς μετά την επιβολή του (1 Μαΐου 1937) θέλησε να δώσει διαφορετικό χαρακτήρα από αυτόν που επικρατούσε μέχρι τότε στις εκδηλώσεις³, αλλοιώνοντας, ουσιαστικά, τον χαρακτήρα της επετείου⁴.

Με την ευκαιρία της δεύτερης επετείου της εργατικής πρωτομαγιάς μετά την

1 Η «Μακεδονική Ηχώ» είναι μία τοπική εφημερίδα η οποία εκδιδόταν από το έτος 1935. Εκδότης και διευθυντής της ήταν ο Λώλης Σμυρλής και η εφημερίδα τυπωνόταν στα τυπογραφεία της οικογένειας Σμυρλή. Στην ύλη της εφημερίδας περιλαμβάνονται σχόλια και απόψεις επί της τακτικής επικαιρότητας, μελέτες ιστορικού, αρχαιολογικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος, αναδημοσιεύσεις λογοτεχνικών κειμένων, ειδησιογραφία της εβδομάδας στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή, διαφημιστικό υλικό κ.α. Ιδεολογικά, η εφημερίδα τοποθετείται στον συντηρητικό χώρο και η κυκλοφορία της επιτρέπεται κατά τη διάρκεια της μεταξικής δικτατορίας. Από το περιεχόμενο των δημοσιευμάτων της συμπεραίνεται ότι αυτή τηρεί, τουλάχιστον, ανεκτική και πολλές φορές υποστηρικτική, στάση στην κυβερνητική πολιτική και στο καθεστώς. Βλ. και Χρήστος Σκούπρας, *Οψεις και τομές στην τοπική ιστορία της Βέροιας (1924-1974)*, Βέροια, 2008, 24-28.

2 Η εργατική Πρωτομαγιά βρίσκει την απαρχή της στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα το 1865, όταν τέθηκε το ζήτημα του εργατικού οκταώρου από τα σωματεία των Η.Π.Α. Στην Ελλάδα καθιερώθηκε με απόφαση της Β' Σοσιαλιστικής Διεθνούς το έτος 1890. Αναλυτικά στοιχεία για την εργατική πρωτομαγιά βλ. Δημήτριος Λιβιεράτος, *Η εργατική πρωτομαγιά στην Ελλάδα (1890-1999)*, Αθήνα, 1999.

3 Όπως διαπιστώνεται εκδηλώσεις για την επέτειο της πρωτομαγιάς και ευρύτερα για τη διεκδίκηση εργατικών δικαιωμάτων γινόταν στη Βέροια και κατά της τρίτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα. Βλ. Αλέκος Χατζηκώστας, «Εργαζόμενοι, προβλήματα και συνδικαλιστική δράση στη Βέροια το 1927», *Πολιτιστικά Δρώμενα*, 60 (Μάι. – Αύγ. 2015), 13-16.

4 Μεταξύ των διαφόρων «φιλολαϊκών» κινήσεων του Ι. Μεταξά για την προσέγγιση των εργατικών τάξεων ήταν και η αναγόρευσή του σε «Πρώτο Αγρότη» και «Αρχηγό του Αγροτικού Κόσμου» (1 Ιουλίου 1937), «Πρώτο Εργάτη» (14 Αυγούστου 1937). Τέλος, από το έτος 1937, η τελευταία εβδομάδα του Απριλίου καθιερώθηκε ως «Εβδομάδα Εργατικής Αμίλλης» και η 1^η Μαΐου ως «Ημέρα Εορτασμού της Εργασίας». Εφημερίς Κυβερνήσεως, τεύχος Α', 135, 9-4-1937, Α.Ν. 606 *Περί καθιερώσεως «εβδομάδος εργατικής Αμίλλης» και ημέρας εορτασμού της εργασίας*. Βλ. επίσης Μαρίνα Πετροάκη, *Ο Ιωάννης πίσω από το Μεταξά*, Αθήνα, 2014, 129.

επιβολή της δικτατορίας, η «Μακεδονική Ήχῶ» εξέδωσε έκτακτο αναμνηστικό 12σέλιδο φύλλο, αφιερωμένο στον δικτάτορα Μεταξά, με σκοπό, όπως διαπιστώνεται, να προβάλλει την κυβερνητική πολιτική επί διαφόρων εργασιακών θεμάτων και δικαιωμάτων⁵. Στο φύλλο αυτό της εφημερίδας περιλαμβάνεται αναλυτικό ειδησεογραφικό κείμενο σχετικό με τις εκδηλώσεις που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της επετείου στη Βέροια, καθώς επίσης και οι ομιλίες και οι χαιρετισμοί των εκπροσώπων του καθεστώτος, των εργοδοτών, των εργατών και του προέδρου του Εργατικού Κέντρου Βέροιας.

Σκοπός της παρούσας εργασίας δεν είναι να παρουσιάσει και να εξαντλήσει την έρευνα επί της εργασιακής κυβερνητικής πολιτικής του μεταξικού καθεστώτος. Η παρούσα εργασία επιθυμεί να παρουσιάσει στοιχεία σχετικά με τον τρόπο εορτασμού της επετείου της πρωτομαγιάς σε τοπικό επίπεδο, καθώς επίσης και τα πρόσωπα που συμμετείχαν σε αυτήν κατέχοντας ξεχωριστό ρόλο. Μέσα από τα παραπάνω δύνανται να εξαχθούν συμπεράσματα που αφορούν ευρύτερα την κυβερνητική πολιτική αλλά και άγνωστες πτυχές της ιστορίας της μεταξικής περιόδου για τη Βέροια.

Η ειδική έκδοση της Μακεδονικής Ηχούς

Η ειδική έκδοση της Μακεδονικής Ηχούς, αφιερωμένη στην 2^η επέτειο της «Εργατικής Πρωτομαγιάς», μετά την επιβολή της μεταξικής δικτατορίας, κυκλοφόρησε την 7^η Μαΐου 1938 και ήταν αφιερωμένη «εις τὸν Πρῶτον Ἐργάτην τῆς Ελλάδος», τον Ιωάννη Μεταξά· ήταν δωδεκασέλιδη και σε αυτήν περιλαμβάνονται, το εισαγωγικό κείμενο της εφημερίδας, μήνυμα του Υπουργού – Γενικού Διοικητή Μακεδονίας Γ. Κυρίμη, καθώς επίσης και οι χαιρετισμοί – ομιλίες των: Αντωνίου Πρωτοψάλτου, Δήμαρχου Βέροιας, Δημήτριου Σωσσίδη και Μενέλαου Χατζηνικολάκη, εργοστασιαρχών, Ιωάννη Αντωνιάδη, Προέδρου Εργατοῦπαλληλικού Κέντρου Βέροιας και Γεώργιου Γουδή, Προέδρου της Εθνικής Εταιρείας. Τέλος, στην έκδοση περιλαμβάνεται και ψήφισμα των εργατών, εργατριών και υπαλλήλων εργατικών σωματείων που ανήκαν στο εργατικό κέντρο Βέροιας. Παράλληλα, δημοσιεύεται φωτογραφικό υλικό από τις εκδηλώσεις και οι προσωπογραφίες των «πρωταγωνιστών», όπως π.χ. του βασιλιά Γεωργίου του Β', του πρωθυπουργού Ι. Μεταξά, του υπουργού εργασίας Α. Δημητράτου, του υπουργού – γενικού διοικητή Μακεδονίας Γ. Κυρίμη, του δήμαρχου Βέροιας Αντ. Πρωτοψάλτου, των εργοστασιαρχών, εργατριών που βραβεύτηκαν κ.ά.

Οι εκδηλώσεις

Ο εορτασμός της Πρωτομαγιάς χαρακτηρίζεται «μεγαλειώδης» και σύμφωνα με την εφημερίδα επρόκειτο για «*εορτή τῆς δουλειᾶς καὶ τοῦ μόχθου, εορτή συναδελφώσεως καὶ ὑπέρτατης χαρᾶς τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἐργοδοτῶν. Ἡμέρα ἀγνῆς ἐκδηλώσεως κοινῶν συναισθημάτων*»⁶. Σε αυτήν πραγματοποιήθηκε «*ὀγκώδης διαδήλωσης*» πλήθος κόσμου, εργατών και εργατριών και όλων των εργατικών σωματείων με επικεφαλής τα διοικητικά τους συμβούλια.

Κατά την αναλυτική περιγραφή των συμμετεχόντων στις εκδηλώσεις, μεταξύ άλλων, αναφέρονται οι εργάτες των εργοστασίων «*Βέρμιον*»⁷, του κλωστηρίου Χατζη-

5 Μακεδονική Ήχῶ, Αρ. φ. 118, Βέροια 7 Μαΐου 1938.

6 «Ο μεγαλειώδης εορτασμός της Πρωτομαγιάς. Η ὀγκώδης διαδήλωση», Μακεδονική Ήχῶ, ο.π., 2.

7 Για το νηματοουργείο «Βέρμιον» του Δ. Σωσσίδη βλ. Βιργινία Πατρίκα, «Η έπαυλη του Δημητρίου Σωσσίδη στη Βέροια», Πολιτιστικά Δρώμενα, 59 (Ιαν.-Απρ. 2015), 33-35. Επίσης βλ. Άννα Ματσokάνη

νικολάκη⁸, και του ταπητουργείου Ολέφογλου. Επιπλέον, αναφέρονται τα Δ.Σ. των συλλόγων των φοροτεχνικών υπαλλήλων, των οικοδόμων, των ιδιωτικών υπαλλήλων, των αρτεργατών, των φορτοεκφορτωτών, των επισιτιστών και καφεζυθεςιατορίων και των υποδηματεργατών. Όλοι οι παραπάνω συγκεντρώθηκαν στην πλατεία Ηρώου και με τη συνοδείας της στρατιωτικής μουσικής της Χης Μεραρχίας κατευθύνθηκαν στην πλατεία Ελιάς, όπου πραγματοποιήθηκε το κύριο μέρος της εκδήλωσης με ομιλία του Δημάρχου Βέροιας, ως εκπροσώπου της Κυβέρνησης. Η εφημερίδα θέλει να μεταφέρει την εικόνα μιας παλλαϊκής συγκέντρωσης στην οποία συμμετείχαν πολίτες ανεξαρτήτως κοινωνικής και οικονομικής τάξης (εργοδότες και εργαζόμενοι), καθώς επίσης και εκπρόσωποι του καθεστώτος προερχόμενοι από διάφορα επίπεδα, πολιτικά, στρατιωτικά, οικονομικά, κοινωνικά κ.τ.λ.

Μετά το τέλος των ομιλιών ακολούθησε η βράβευση εργατών με «*ἔπαθλα ἀμίλλης*»⁹ και στη συνέχεια το πλήθος διασκέδασε χορεύοντας παραδοσιακούς εθνικούς σκοπούς. Ο εορτασμός ολοκληρώθηκε με γεύμα στο εστιατόριο Αλτ, προς τιμή των εργατών, στο οποίο συμμετείχαν παραπάνω από πεντακόσιοι εργάτες των εργοστασίων «Βέρμιον» και «Χατζηνικολάκη», οι εκπρόσωποι πολιτικών, στρατιωτικών, δικαστικών και λοιπών αρχών, εκπρόσωποι του καθεστώτος, καθώς και εκπρόσωποι των επαγγελματιών σωματείων.

Ο χαιρετισμός – ομιλία του Δημάρχου Βέροιας, Αντ. Πρωτοψάλτου

Πρώτος, κατά τη διάρκεια της εορταστικής συγκέντρωσης, έλαβε το λόγο ο δήμαρχος της πόλης Αντ. Πρωτοψάλτου¹⁰, ο οποίος μίλησε στο συγκεντρωμένο πλήθος ως εκπρόσωπος της κυβέρνησης και συγκεκριμένα του υπουργού – διοικητή Μακεδονίας Γ. Κυρίμη¹¹.

Η Πρωτομαγιά είναι γιορτή των εργατών και ευκαιρία προς έκφραση των αισθημάτων ευγνωμοσύνης και πίστης προς τον βασιλιά και τον εθνικό Κυβερνήτη, Ι. Μεταξά, ανέφερε. Ως τέτοια, φέρει τα ίσα εθνικής γιορτής και έτσι γιορτάζεται για δεύτερη φορά, κάτι που οφείλεται στην βούληση της «εθνικής κυβέρνησης».

Μετά από αυτή τη σύντομη εισαγωγή, ο δήμαρχος αναφέρθηκε στην κατάσταση των εργατών και της οικονομίας ευρύτερα πριν την έλευση της «*εὐλογημένης*»^{4ης} Αυγούστου. Παρουσιάζει με μελανά χρώματα την πρότερη κατάσταση, όπου οι εργάτες δυσκολεύονταν να βρουν εργασία και επιρρίπτει ευθύνες σε όσους τους εκμεταλλεύτηκαν, όχι κινούμενοι από αγαθά αισθήματα, αλλά μάλλον υποκινούμενοι από τη Μόσχα με σκοπό να τους οδηγήσουν στον κομμουνισμό. Στη συνέχεια αναπτύσσει με

– Αναστασία Μαργιέ, «Το νηματοουργείο βάμβακος «Βέρμιον» στη Βέροια» (περίληψη εισήγησης στο Α' επιστημονικό συνέδριο για την Ημαθία), *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας*, 10 (Ιουλ. – Σεπτ. 2010), 18.

8 Για το εργοστάσιο του Μενέλαου Χατζηνικολάκη βλ. Βιργινία Πατρίκα, «Το νηματοουργείο Χατζηνικολάκη στη Βέροια», *Πολιτιστικά Δρώμενα*, 60 (Ιουν.-Σεπτ. 2015), 5-12. Επίσης βλ. και Βιργινία Πατρίκα, «Το νηματοουργείο Χατζηνικολάκη στη Βέροια: Ιστορική και αρχιτεκτονική ανάλυση», *Μνημείο & περιβάλλον*, 11 (2011), 185-199 και Αγαθονίκη Τσιλιπάκου, «Η Βέροια», *Ερατεινή Ημαθία, Βέροια*, χ.χ., 247.

9 Η βράβευση εργατών και η απονομή επάθλων προβλεπόταν από τον αναγκαστικό νόμο 606/6-4-1937, άρθρο 3.

10 Για την περίοδο δημαρχίας του Αντώνιου Πρωτοψάλτου βλ. Δημήτριος Καρασάββας, «Οι Δήμαρχοι της Βέροιας», *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας*, 8 (Ιαν. Μαρ. 2008), 19 και «Αντώνιος Πρωτοψάλτου», *Φρουρός της Ημαθίας*, 20-1-1969, 3.

11 «Ο έκφωνηθείς λόγος του Δημάρχου κ. Αντ. Πρωτοψάλτου. Προς τους εργάτες κατά την μεγαλειώδη συγκέντρωσιν», *Μακεδονική Ηχώ*, ό.π., 3.

αντικομμουνιστική ρητορεία τα αρνητικά του κομμουνισμού, τον οποίο χαρακτηρίζει καταστρεπτικό. Για να τονώσει τα επιχειρήματά του προβάλλει τα παραδείγματα άλλων χωρών, όπως η Ισπανία και η Ρωσία.

Η λύτρωση του λαού ήλθε με την κυβέρνηση της 4^{ης} Αυγούστου. Ο Πρωτοφάλοτου ανάμεσα στα θετικά, που επέφερε η επιβολή της μεταξικής δικτατορίας, αναφέρει την κατάργηση του κοινοβουλευτισμού (sic) και δι' αυτής την παύση των ρουσφετιών, η μη εκπλήρωση των οποίων θα οδηγούσε το λαό στον κομμουνισμό, την κατάργηση της ελευθεροτυπίας (sic) και δι' αυτής την παύση της ανούσιας ενημέρωσης, την οποία χαρακτήριζε ο φανατισμός και το ψεύδος.

Παρακάτω, γίνεται λόγος για την κυβερνητική πολιτική επί των εργασιακών ζητημάτων. Η νέα κυβέρνηση έστρεψε την προσοχή της στον εργατικό κόσμο αναγνωρίζοντας ότι το κομμάτι αυτό του πληθυσμού αποτελεί τη δύναμη και τον πλούτο της χώρας¹² για το λόγο αυτό προχώρησε στην ελάττωση της εργασίας στις οκτώ ώρες, στην αύξηση των ημερομισθίων, στη δημιουργία κοινωνικής ασφάλισης, στην ίδρυση νοσοκομείων κ.τ.λ. Όλα τα παραπάνω συνετέλεσαν στην εξύψωση των εργατών, των αγροτών και των υπαλλήλων, ενώ ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην εργαζόμενη γυναίκα και εκτίθενται οι μέριμνες του καθεστώτος υπέρ αυτής.

Ο λόγος του δημάρχου ολοκληρώθηκε με ποικίλες αναφορές σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, στρατιωτικής οργάνωσης, κοινωνικής συνοχής, νεολαίας κ.τ.λ. και κλείνει με ζητωκραυγές υπέρ του βασιλιά, του δικτάτορα, του γενικού διοικητή Μακεδονίας και της εργασίας.

Οι χαιρετισμοί – ομιλίες των εργοστασιαρχών Σωσσίδη και Χατζηνικολάκη

Οι ομιλίες των οικονομικών και λοιπών παραγόντων συνεχίστηκαν στο εστιατόριο Αλτ, όπου παρατέθηκε γεύμα προς τιμήν των εργατών. Το λόγο, αρχικά, έλαβε ο Δ. Σωσσίδης¹³. Αφού ευχαρίστησε εκ μέρους των εργοστασιαρχών και των εργαζομένων όλους τους συμμετέχοντες στο γεύμα, αναφέρθηκε στην επέτειο της Πρωτομαγιάς, την οποία παρουσίασε ως «έορτή εργατικής αμίλλης», τονίζοντας ότι αποτελεί γιορτή στην οποία συμμετέχουν από κοινού εργοδότες και εργαζόμενοι. Ο ίδιος εξέφρασε αισθήματα ευγνωμοσύνης και αφοσίωσης προς την μεταξική κυβέρνηση και υποταγή στο εθνικό πρόγραμμα που αυτή εφαρμόζει. Χάρη στην εφαρμογή του προγράμματος ο λαός απολαμβάνει ήσυχη ζωή, επικρατεί πειθαρχία, οι εργαζόμενοι ενισχύθηκαν ποικιλότροπα, ενώ παράλληλα σε εθνικό επίπεδο, η χώρα ενισχύθηκε και ανατράπηκαν οι αντεθνικές τάσεις. Η σύντομη τοποθέτησή του ολοκληρώθηκε με ζητωκραυγές υπέρ του έθνους, του βασιλιά, του κυβερνήτη και των μελών της κυβέρνησης, καθώς και όλων των εργαζομένων τάξεων.

Την τοποθέτηση του ιδιοκτήτη των εργοστασίων «Βέρμιον» ακολούθησε η ομιλία του έτερου εργοστασιάρχη, Χατζηνικολάκη¹⁴. Κατ' αυτήν ο ομιλητής αναφέρθηκε στην πρότερη πολιτική, η οποία αποδείχτηκε ολέθρια για την πορεία του Έθνους· είχε

12 Στη μεταξική ιδεολογία κεντρικό ρόλο κατείχαν ο αγρότης και ο εργάτης, οι οποίοι σύμφωνα με το δικτάτορα, αποτελούσαν τα δύο στερεά πόδια πάνω στα οποία πατούσε το εθνικό οικοδόμημα. Βλ. Πετράκη, ο.π., 129.

13 «Ο βαρυσήμαντος και ύψιστης σημασίας λόγος του Δ/ντοῦτῆς Α.Ε. «Βέρμιον» κ. Τάκη Σωσσίδου πρὸς τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς ἐπισήμους», *Μακεδονικὴ Ἥχῳ*, ὁ.π., 4.

14 «Ο ἔμπνευσμένος καὶ βαθὺς λόγος τοῦ κ. Μενελάου Θ. Χατζηνικολάκη Δ/ντοῦ τῆς Α.Ε. κλωστηρίου «Χατζηνικολάκη» πρὸς τοὺς ἐπισήμους καὶ τοὺς ἐργάτας κατὰ τὸ γεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς κοινῆς συναδελφώσεως ἐργοδότη καὶ ἐργάτου», *Μακεδονικὴ Ἥχῳ*, ὁ.π., 5.

εκλείπει κάθε έννοια κράτους, κοινωνικής πειθαρχίας και αλληλεγγύης, οικονομικής παραγωγής, στρατιωτικής πολιτικής, εκκλησιαστικής συνείδησης κ.τ.λ. Την παραπάνω κατάσταση ήλθε να μεταβάλει η νέα «εθνική κυβέρνηση», η οποία ανέλαβε την ανασυγκρότηση της χώρας. Στο λογύδιρο εξαιρείται η φυσιογνωμία του Ιωάννη Μεταξά καθώς και η συμβολή του ίδιου και όλων των συνεργατών του στο εγχείρημα αυτό, τα αποτελέσματα του οποίου είχαν αρχίσει να διαφαίνονται είκοσι μήνες μετά την επιβολή του καθεστώτος. Τέλος, ο Χατζηνικολάκης αναφέρεται στο χαρακτήρα της επετείου της Πρωτομαγιάς. Κατ' αυτόν, μέχρι τότε «έθεωρείτο ως ημέρα έκτρόπων και θλιβερών σκηνών»¹⁵. Με τη βούληση της νέας κυβέρνησης, αυτή μετατράπηκε σε «*ημέρα Εθνικής εργατικής έορτης κοινωνικής αλληλεγγύης και συντονισμού των προσπαθειών προς αύξησιν τῆς Εθνικής παραγωγῆς*». Η ομιλία ολοκληρώθηκε με ζητωκραυγές υπέρ του Έθνους, του βασιλιά και του δικτάτορα.

Ο πρόεδρος του εργατοϋπαλληλικού κέντρου Βέροιας Ι. Αντωνιάδης για την επέτειο της πρωτομαγιάς και την κυβερνητική πολιτική επί εργασιακών ζητημάτων

Στις εκδηλώσεις συμμετείχε και ο πρόεδρος του εργατοϋπαλληλικού κέντρου Βέροιας, ο οποίος μίλησε επίσης στη διάρκεια του γεύματος¹⁶. Στη μακροσκελή ομιλία του αναφέρθηκε, αρχικά, στο χαρακτήρα της εργατικής Πρωτομαγιάς, ως γιορτής του εργατικού κόσμου, σύμφωνα με τις νέες αντιλήψεις. Ακολούθως, ανέπτυξε την κυβερνητική πολιτική επί των εργασιακών ζητημάτων. Ο ομιλητής αναφέρεται στο διετές κυβερνητικό έργο, τα αποτελέσματα του οποίου είχαν αρχίσει να είναι εμφανή. Ο εργάτης εξυψώθηκε και ήδη απολάμβανε εργασιακά, ασφαλιστικά και προνοιακά δικαιώματα. Συλλογικές συμβάσεις, κοινωνική ασφάλιση, γενίκευση του δώρου είναι ορισμένα από τα μέτρα που προώθησε ο υπουργός Δημητράτος¹⁷ και εφάρμοσε η νέα κυβέρνηση προς όφελος των εργατών.

Όλα τα παραπάνω αντιπαραβάλλονται με την κατάσταση που επικρατούσε στο παρελθόν, την οποία χαρακτήριζε η οικονομική αβεβαιότητα, η ηθική κατάπτωση, η κοινωνική ανωμαλία και τελικά η πλήρης διαταραχή του ρυθμού της οικονομικής ζωής του τόπου. Η ομιλία ολοκληρώνεται με αναφορές στη σύγχρονη κατάσταση και με την πρόσκληση προς τα στελέχη των εργατικών σωματείων να συμμετέχουν στην κοινή εθνική προσπάθεια, ενώ δεν έλειψαν και οι ζητωκραυγές.

15 Η συγκεκριμένη αναφορά σχετίζεται με τα αιματηρά γεγονότα που συνέβησαν κατά καιρούς κατά τη διάρκεια εκδηλώσεων της εργατικής πρωτομαγιάς, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό. Τα γεγονότα αυτά συνδέονται με εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια των οποίων εργαζόμενοι διαδήλωναν για την βελτίωση των εργασιακών τους δικαιωμάτων. Λίγα χρόνια πριν (1936) στη Θεσσαλονίκη εργαζόμενοι διαδηλωτές συγκρούστηκαν με δυνάμεις της χωροφυλακής με αποτέλεσμα τον τραυματισμό τριακοσίων διαδηλωτών. Σε επόμενη συγκέντρωση (9-5-1936) κατόπιν νέων συγκρούσεων των εργατών με τις δυνάμεις του στρατού και της χωροφυλακής υπήρξαν δέκα νεκροί. Περισσότερα για τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων βλ. Κωνσταντίνος Τενεκετζής, *Πολιτικές δυνάμεις και η δικτατορία 4^{ης} Αυγούστου. Η αντίδραση εναντίον του καθεστώτος*, (Διδακτορική Διατριβή), Θεσσαλονίκη, 2000, 209 κ.ε.

16 «Ο λόγος του εκπροσώπου των εργατών κατά την μεγαλειώδη συγκέντρωση των εργατών», *Μακεδονική Ήχώ*, ό.π., 9,12.

17 Ο Αριστείδης Δημητράτος δεν ήταν μια τυχαία επιλογή του μεταξικού καθεστώτος. Επρόκειτο για καπνεργάτη, δεδηλωμένο κομμουνιστή, ο οποίος κλήθηκε από τον Μεταξά να λάβει και να εφαρμόσει πολιτική προς όφελος των εργατών. Η πρόθεση του δικτάτορα ήταν να δώσει ένα φιλολαϊκό πρόσωπο στην επιβαλλόμενη δικτατορία του. Βλ. Τενεκετζής, ό.π., 219.

Η ομιλία του προέδρου της Εθνικής Εταιρείας Γ. Γουδή

Τελευταίος κατά σειρά ομιλητής ήταν ο πρόεδρος της Εθνικής Εταιρείας Γεώργιος Γουδής¹⁸. Η ομιλία του Γουδή παρουσιάζει ουσιαστικές διαφορές με αυτές που προηγήθηκαν¹⁹. Καταρχήν θα πρέπει να αναφερθεί ότι αυτός δεν ομιλεί εξ' ονόματος κάποιους εργατικού φορέα ή σωματείου, αλλά ως πρόεδρος ενός σωματείου «εθνικών σκοπών», όπως ήταν η Εθνική Εταιρεία. Για το λόγο αυτό και η ομιλία του, αν και εμπεριέχει αναφορές σε εργασιακά ζητήματα, καθώς επίσης και στις σχέσεις εργοδοτών και εργατών, περιέχει αναφορές και σε άλλα θέματα τα οποία προβάλλουν τις θέσεις του καθεστώτος και αφορούν το έθνος, την εκκλησία, την οικογένεια κ.τ.λ., αναδεικνύοντας τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε πυλώνες της εθνικής αναδημιουργίας, του τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού, όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν, η όλη προσπάθεια του νέου καθεστώτος. Ως εκ τούτου, ο λόγος του Γουδή έχει και θεωρητικό υπόβαθρο αφού αναφέρεται σε χαρακτηριστικά και αξίες οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση για την επικράτηση και την ανάπτυξη της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου.

Καταρχήν, ο Γουδής σχολιάζει την εγκραδιότητα μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων και των εκπροσώπων κράτους και κοινωνίας, στοιχείο που αποδεικνύει την υποστήριξη και την αποφασιστικότητα όλων για τις αναγκαίες για το έθνος μεταρρυθμίσεις, προκειμένου αυτό να βαδίζει στο δρόμο της προόδου. Ο Γουδής αναγνωρίζει το ρόλο του ως προέδρου της Εθνικής Εταιρείας, την οποία και αναδεικνύει κατά τη διάρκεια της ομιλίας του, σημειώνοντας ότι αποτελεί ιδιαίτερη χαρά για την Εταιρεία η συμμετοχή της στους εορτασμούς της πρωτομαγιάς, ενώ παράλληλα δεν παραλείπει να εκφράσει, ως σταθερός οπαδός, ανυστερόβουλος εθελοντής και ανιδιοτελής εργάτης, την υποταγή του στο «νέο κράτος», δηλαδή στο καθεστώς. Στη συνέχεια, ένα μεγάλο μέρος της ομιλίας αφορά την κυβερνητική πολιτική επί των εργασιακών ζητημάτων, την οποία ο ομιλητής εκθειάζει και την προβάλλει ως, σαφώς, υπέρτερη σε σχέση με το παρελθόν. Ο λόγος του Γουδή διανθίζεται με αναφορές στην Πατρίδα, την Θρησκεία και τα νέα σύμβολα του κράτους που δεν ήταν άλλα από τον βασιλιά και τον δικτάτορα Μεταξά. Παράλληλα, τονίζεται και η προβαλλόμενη και επιδιωκόμενη από το καθεστώς λαϊκή συνοχή.

Το ψήφισμα των εργατικών σωματείων Βεροίας

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι στην ύλη της επετειακής έκδοσης περιλαμβάνεται και ένα ψήφισμα των εργατών Βεροίας προς τον Πρωθυπουργό Μεταξά και τους λοιπούς αρμοδίους, εκπροσώπους του Κράτους²⁰. Στη σύνταξη του ψηφίσματος κατέληξαν οι εργάτες μετά τα όσα άκουσαν στις ομιλίες της εκδήλωσης που πραγματοποιήθηκε. Με αυτό εκφράζεται η πίστη στο βασιλιά, η εμπιστοσύνη στην Εθνική Κυβέρνηση

18 Η προσωπικότητα του Γουδή σχετίζεται ιδιαίτερα με τη δεκαετία του 1930 καθώς διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο σε πολλά επίπεδα της τοπικής πραγματικότητας, όπως σε εθνικό, πολιτικό, κοινωνικό κ.τ.λ.βλ. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, «Πληροφορίες για τον Δήμαρχο της Βεροίας Γεώργιο Γουδή (1939-1940), Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας, 8 (Ιαν. – Μάρ. 2010), 26 και Χριστοδούλου, ό.π., 132.

19 «Ο υπέροχος και μεστός βαθυτάτων έννοιων λόγος του Προέδρου ταῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας κ. Γ. Γουδή. Σάλπισμα χαρᾶς καὶ ἐλπίδος διὰ τὴν ἀνάπλασιν τοῦ Ἔθνους», *Μακεδονικὴ Ἠχώ*, ό.π., 11.

20 «Τὸ ψήφισμα τῶν ἐργατῶν ἔκφρασις εὐγνώμοσύνης πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν», *Μακεδονικὴ Ἠχώ*, ό.π., 10.

ση, η ευγνωμοσύνη προς τον Ιωάννη Μεταξά και τους συνεργάτες για το ενδιαφέρον τους για τις εργατικές τάξεις.

Συμπεράσματα

α) Όπως γίνεται αντιληπτό από όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, σκοπός της έκτακτης έκδοσης της τοπικής εφημερίδας *Μακεδονική Ηχώ* ήταν η προβολή των εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν στην Βέροια για την επέτειο της πρωτομαγιάς και μέσα από αυτήν, η προβολή της κυβερνητικής πολιτικής της μεταξικής κυβέρνησης ευρύτερα, και ειδικότερα στον τομέα των εργασιακών ζητημάτων. Η έκδοση αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον αφού στην πραγματικότητα προβάλλει μια «μεταλλαγμένη», επέτειο η οποία καμία σχέση δεν έχει με τον χαρακτήρα της επετείου, όπως αυτός είχε καθοριστεί ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, το μεταξικό καθεστώς θέλησε να επιβάλει έναν διαφορετικό τρόπο εορτασμού της εργατικής επετείου αλλοιώνοντας το νόημα και τον αγωνιστικό χαρακτήρα της. Έτσι, ενώ άλλοτε κατ' αυτή την ημέρα εργαζόμενοι συγκεντρώνονταν για να διαδηλώσουν για τα εργασιακά τους δικαιώματα και να διεκδικήσουν ακόμα περισσότερα, στην μεταξική περίοδο εργαζόμενοι και εργοδότες συγκεντρώνονταν για να εκδηλώσουν υπέρ του καθεστώτος και του δικτάτορα προβάλλοντας και επαινώντας την κυβερνητική πολιτική του.

β) Αν και από τον σκοπό της παρούσας εργασίας διαφεύγει η λεπτομερής ανάπτυξη και κριτική της πολιτικής του καθεστώτος στα εργασιακά ζητήματα, οφείλεται τουλάχιστον μια αναφορά σε αυτήν, εξαιτίας του γεγονότος, ότι μεγάλο μέρος των δημοσιευθέντων χαιρετισμών και ομιλιών στην εφημερίδα αναφέρονται στην εργασιακή πολιτική. Μέσα από τις ομιλίες των διαφόρων ομιλητών αναδεικνύονται οι «τομές» της κυβέρνησης επί χρόνιων εργατικών ζητημάτων και δίνεται η εντύπωση ότι αυτή πάσχισε και κατάφερε να επιλύσει ζητήματα, τα οποία ταλαιπωρούσαν τον εργατικό κόσμο και τον ανάγκαζαν να διαδηλώνει, ενώ καμία από τις προηγούμενες κυβερνήσεις δεν είχε επιδείξει την παραμικρή κατανόηση.

Μεταξύ των διαφόρων εργατικών προβλημάτων που κατάφερε να επιλύσει η κυβέρνηση Μεταξά και ο υπουργός της Δημητράτος ήταν η ανεργία, η οποία με συντονισμένες ενέργειες μειώθηκε, οι συλλογικές συμβάσεις, η γενίκευση του οκταώρου, η αύξηση των ημερομισθίων των εργατών, η δημιουργία κοινωνικής ασφάλισης, η ίδρυση νοσοκομείων και λοιπών ιδρυμάτων. Όλα τα παραπάνω εκφράζονται από τη ρητορεία των εκπροσώπων της μεταξικής κυβέρνησης και αποτυπώθηκαν στον Τύπο της εποχής. Τα παραπάνω εργασιακά κεκτημένα, έτσι όπως παρουσιάζονται από εκπροσώπους του καθεστώτος, τίθενται υπό αυστηρή αμφισβήτηση και κάθε άλλο παρά παροχές της αυτής κυβέρνησης προς τους εργαζόμενους θα πρέπει να θεωρούνται²¹.

Σύμφωνα με τα όσα καταγράφονται στη βιβλιογραφία θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι ο Μεταξάς από την πρώτη στιγμή της επιβολής της δικτατορίας του θέλησε

21 Από τις πρώτες μέρες μετά την επιβολή της δικτατορίας άρχισαν να θεσπίζονται νόμοι που αφορούσαν εργασιακά ζητήματα. Καταρχήν υπογράφηκαν δύο συλλογικές συμβάσεις (13 Σεπτεμβρίου 1936), οι οποίες αντικατέστησαν τον νόμο της κυβέρνησης Κονδύλη (16 Νοεμβρίου 1935). Όσον αφορά την εφαρμογή του δώρου, η μεταξική κυβέρνηση με βασιλικό διάταγμα 368/24-8-1936 επέκτεινε την εφαρμογή του σε όλους του κλάδους της βιομηχανίας και της βιοτεχνίας. Παράλληλα, τέθηκε σε εφαρμογή παλιότερος νόμος «Περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων» (6298/25-9-1934), ο οποίος είχε θεσπιστεί από την κυβέρνηση Τσαλδάρη. Έτσι τον Νοέμβριο του 1936 ιδρύθηκε το Ι.Κ.Α. και η λειτουργία του ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Τέλος, το καθεστώς ασχολήθηκε με την ίδρυση νοσοκομείων, ιατρείων και ιδρυμάτων κοινωνικής φροντίδας για τις ανάγκες του πληθυσμού και ιδιαίτερα της εργατικής τάξης. Περισσότερα βλ. Τενεκετζής, ό.π., 218-222 και Πετράκη, ό.π., 135-137.

να δημιουργήσει λαϊκά ερείσματα και να δώσει την εντύπωση μιας φιλολαϊκής πολιτικής. Μεταξύ άλλων έθεσε ως στόχο την εφαρμογή εκτεταμένου σχεδίου κοινωνικής πρόνοιας και ενίσχυσης των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων. Προς εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού όρισε υπουργό εργασίας τον Αριστείδη Δημητράτο, ο οποίος ήταν γνωστός συνδικαλιστής, ηγετικό στέλεχος του Κ.Κ.Ε. και διέθετε γνώσεις επάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο. Έτσι λοιπόν γίνεται αποδεκτό ότι ο Δημητράτος ως υπουργός προώθησε διάφορες διατάξεις επί εργασιακών ζητημάτων, σε καμία περίπτωση όμως δεν ήταν αυτός ή η κυβέρνηση Μεταξά η οποία εισήγαγε και θέσπισε για πρώτη φορά ή ότι εφάρμοσε πολιτική αποκλειστικά υπέρ των εργαζομένων.

γ) Εκτός από την κυβερνητική πολιτική επί εργασιακών θεμάτων, από τα λογύδρια και το φύλλο της εφημερίδας γενικότερα, προβάλλονται οι αρχές του δικτατορικού καθεστώτος²². Παύση κοινοβουλευτισμού, κατάργηση ελευθεροτυπίας, σφοδρός αντικομμουνισμός²³, αλλά και η προσπάθεια ανάδειξης του Γ' Ελληνικού Πολιτισμού, είναι ορισμένες από τις αρχές που διέπουν το μεταξικό καθεστώς. Όλα τα παραπάνω αναδεικνύονται και προβάλλονται σε κάθε ευκαιρία, ενώ παράλληλα επαινείται το καθεστώς, ο δικτάτορας, ο βασιλέας και οι λοιποί συνεργάτες, οι οποίοι συμβάλουν στην ανασύσταση και στην αναδημιουργία του εθνικού κράτους. Προς την κατεύθυνση αυτή αναδεικνύονται και υπερτονίζονται έννοιες και αξίες όπως η Πατρίδα, η Θρησκεία, η Οικογένεια κ.λ.λ. Όλα τα παραπάνω τίθενται σε αντιπαράθεση με την πρότερη κατάσταση, πριν την επιβολή του καθεστώτος και μέσα από αυτή τη σύγκριση αναδεικνύεται σαφέστατα η υπεροχή της νέας πολιτικής και του δικτάτορα σε σχέση με το παρελθόν.

δ) Τέλος, σε τοπικό επίπεδο η παρούσα έκδοση έχει να προσθέσει ενδιαφέροντα στοιχεία και συμπεράσματα σε διάφορα επίπεδα, όπως το πολιτικό, το οικονομικό και το κοινωνικό. Μέσα από έντυπο διαπιστώνεται η στάση του τέως δημάρχου Βέροιας Πρωτοψάλτου απέναντι στο καθεστώς, καθώς και οι πολιτικές τοποθετήσεις οικονομικών παραγόντων της πόλης, αλλά και του Γεωργίου Γουδή, ο οποίος, ως γνωστόν, διαδραμάτισε ιδιαίτερο ρόλο τη συγκεκριμένη περίοδο. Παράλληλα, απορρέουν στοιχεία σχετικά με την οικονομική κατάσταση στην πόλη, τις εργοστασιακές, βιοτεχνικές και λοιπές μονάδες εργασίας, τα είδη παραγωγής, το εργατικό δυναμικό της. Τέλος, σε κοινωνικό επίπεδο κατονομάζεται μεγάλος αριθμός εργατικών σωματείων και συλλόγων άγνωστων έως σήμερα, δείγμα της κοινωνικής αλλά και της οικονομικής δραστηριότητας των πολιτών και των εργαζομένων σε αυτήν.

²² Για τα βασικά χαρακτηριστικά της 4^{ης} Αυγούστου βλ. Τενεκετζής, ο.π., 129 κ.ε. και Πετράκη, ό.π., 101 κ.ε.

²³ Για τον αντικομμουνισμό της 4^{ης} Αυγούστου βλ. Τενεκετζής, ο.π., 132 κ.ε. και Βαγγέλης Αγγελής, *Μεταξική προπαγάνδα και Νεολαία 1936-1940* (Διδακτορική διατριβή που υποβλήθηκε στο τμήμα πολιτικής επιστήμης και ιστορίας του Πάντειου Πανεπιστημίου), Αθήνα, 2004, 198-202. Βλ. επίσης Σπ. Λιναρδάτος, *Πως εφτάσαμε*, ό.π., 241 κ.ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Επιμέλεια: Αναστασία Ταναμπάση, MSc Ιστορίας – Υπ. Δρ. Π.Δ.Μ.

Δημήτριος Κ. Βύζας

ΤΣΙΟΡΝΟΒΟ – ΦΥΤΕΙΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Το 2015 η Ε.Μ.Ι.Π.Η. εγκαινίασε μια νέα σειρά εκδόσεων, η οποία αφορά στην καταγραφή της ιστορίας των χωριών της ευρύτερης περιοχής από ανθρώπους που λόγω αγάπης και ευαισθησίας ερευνούν σχετικά με τις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Όπως επισημαίνει και η επιμελήτρια του βιβλίου, Ολυμπία Μπέτσα «Ο Δημήτριος Κ. Βύζας στο βιβλίο του, που τιτλοφορείται Τσόρνοβο – Φυτειά Ημαθίας, καταγράφει την ιστορία του τόπου του από τον 17ο αιώνα, επισημαίνοντας τις πιο πρώιμες αναφορές που εντόπισε και συνεχίζει εστιάζοντας στους σταθμούς που συντάραξαν τον 20ο αιώνα, αναδεικνύοντας τις συνθήκες που επικρατούσαν στο χωριό, τις ιδεολογικές ζυμώσεις, τη συμμετοχή των Φυτειωτών στους εθνικούς αγώνες και στην εθνική αντίσταση, αλλά και τη δύσκολη περίοδο του Εμφυλίου πολέμου».

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΒΥΖΑΣ

Τσόρνοβο - Φυτειά
Ημαθίας

Βέροια 2015

Στο πρώτο μέρος, όπου πραγματεύεται θέματα σχετικά με την Παλαιότερη ιστορία, ο αναγνώστης μπορεί να ενημερωθεί για ετυμολογικές προσεγγίσεις της

λέξης Τσόρνοβο με επικρατέστερη εκδοχή ότι το όνομα Τσόρνοβο προκύπτει από τη σλαβική λέξη Τσέρνο = Μαύρο και σημαίνει Μαύρο Χωριό, ενώ η λέξη Φυτειά προκύπτει από την κατάφυτη όψη του χωριού. Στη συνέχεια, αναφέρει απόψεις ερευνητών και συγχωριανών για το πότε ιδρύθηκε το χωριό, ποια ήταν η αρχική του τοποθεσία, πόσους κατοίκους είχε, καθώς και για το αν καταστράφηκε επί Οθωμανοκρατίας, ώστε να μετακινηθούν οι κάτοικοι στη σημερινή τοποθεσία, σύνθητες φαινόμενο εκείνη την εποχή. Ένα άλλο θέμα που ερευνά είναι οι ιδιοκτησίες: μπάσνες, βακούφια, αγορά κτημάτων και ιδιοκτησιακό καθεστώς, ζητούμενο αρκετά σύνθετο και περίπλοκο με αναφορές σε μνήμες κατοίκων, αλλά και πρωτότυπα έγγραφα.

Στο δεύτερο μέρος, τη Νεότερη ιστορία, παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι σταθμοί στην ιστορία του 20ου αιώνα και ειδικότερα η συμμετοχή των Φυτειωτών στους αγώνες και τους πολέμους, καθώς και το κλίμα που επικρατούσε στο χωριό. Ξεκινάει με την παρουσία των Φυτειωτών στο Μακεδονικό αγώνα, τους Βαλκανικούς πολέμους, τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και τη Μικρασιατική εκστρατεία, αποτυπώνοντας παράλληλα τη συμπεριφορά και τις κομματικές προτιμήσεις των Φυτειωτών, στην περίοδο του Εθνικού Διχασμού και μετέπειτα. Ενδιαφέρουσα αναφορά αποτελεί η δράση του κλέφτη Ζιώγα και οι επαφές του με τον κλέφτη Γιαγκούλα. Στη συνέχεια, παρουσιάζει την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα από το 1930 έως το 1940, παραθέτει άρθρα από τον τοπικό τύπο που αναφέρονται σε δρώμενα και εκδηλώσεις που έλαβαν χώρα στη Φυτειά και φωτίζει δύο προσωπικότητες της Μεσοπολεμικής Βέροιας, το Γεώργιο Γουδή και το Γιάννη Αλεξιάδη. Το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου αφορά στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και τον Εμφύλιο, τη γενική ιστορία από τη μια μεριά και τον αντίκτυπο των γεγονότων στη Φυτειά από την άλλη.

Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν μαρτυρίες Φυτειωτών για τη συμμετοχή τους στον Πελληνοϊταλικό πόλεμο, τα βιώματα τους από την Κατοχή και την Εθνική Αντίσταση. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις ένοπλες δυνάμεις κατά την Κατοχή και στις διάφορες αντιστασιακές οργανώσεις με αποκορύφωμα την εμφύλια σύγκρουση. Μέσα σε ένα ταραγμένο φόντο, ζωντανεύουν δολοφονίες που συντάραξαν το χωριό (όπως αυτή της Τσιόμαινας), συλλήψεις (π.χ. του Μπαρούτα), αγώνες, συμπλοκές, εξορίες, ενδοοικογενειακά μίσση και πάθη (ο συγγραφέας εύλογα παραπέμπει στους Αδελφοφάδες του Καζαντζάκη), αλλά και άλλα πιο ευχάριστα δρώμενα, όπως θεατρικές παραστάσεις της περιόδου. Εντύπωση προκαλεί η προσωπική ιστορία του συγγραφέα και η αγωνία της διωκόμενης οικογενείας του να επανασυνδεθεί.

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου παρουσιάζεται η γενεαλογία των Φυτειωτών. Αναφέρονται πενήντα πέντε επώνυμα οικογενειών, οι παλαιότεροι πρόγονοι, οι τόποι προέλευσης τους, οι απόγονοι που απέκτησαν και η ετυμολογία αρκετών από αυτά τα επώνυμα.

ΦΟΡΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ**Επιμέλεια: Ιωάννα Ζιώγα****ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΙΚΗ**

Την πρώτη Δευτέρα του 2016, αντιπροσωπεία της Ε.Μ.Ι.Π.Η. είχε τη χαρά να επισκεφθεί το Εθνογραφικό Κέντρο Μελίκη – Αρχείο Γιώργη Μελίκη στη Μελίκη Ημαθίας. Ο κύριος Γιώργης Μελίκης, γνωστός από την αγάπη του για την παράδοση και τη λαογραφία, όπως έχει καταγραφεί θαυμάσια από τις τηλεοπτικές εκπομπές του, την αρθρογραφία και τη βιβλιογραφία του, μάς υποδέχθηκε στον πολύ ζεστό και φιλόξενο χώρο του εθνογραφικού κέντρου που δημιούργησε στη Μελίκη Ημαθίας, την ιδιαίτερη και αγαπημένη του πατρίδα.

Αρχικά, διευκρίνισε τον τρόπο που αντιλαμβάνεται και ορίζει τους χώρους πολιτισμού. Οι χώροι πολιτισμού, όποιον τίτλο και να φέρουν, π.χ. Μουσείο, επιβάλλεται να έχουν τον Άνθρωπο μέσα και να υπάρχει βιωματική σχέση ανάμεσα στο έκθεμα και τον κόσμο. Απαιτείται ο κοινωνός, ο μύστης που θα βοηθήσει τους επισκέπτες και κυρίως τα παιδιά να «μπολιαστούν» με τα έθιμα του τόπου τους, να τα κάνουν δικά τους.

ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΕΘΙΜΩΝ**ΡΟΥΓΚΑΤΣΙΑ**

Το πρώτο Σαββατοκύριακο του νέου έτους στο Εθνογραφικό Κέντρο Γιώργη Μελίκη γύρω στα σαράντα άτομα αναβίωσαν το έθιμο «ρουγκάτσια». Την πρώτη μέρα ετοίμασαν τσιγαρίδες στον άυλειο χώρο, δηλαδή χοιρινό ξύγκι, βρασμένο σε γανωμένη κατσαρόλα μαζί με κρεμμύδι και αλάτι, που γίνεται σαν ξεροτηγανισμένη πατάτα. Την επόμενη μέρα έδωσε αμανέτια (μαντήλια) στα παιδιά για να τα ευλογήσει. Πιο

συγκεκριμένα τους έδωσε τα αρμενοκαύκια.

αρμενοκαύκι (μαντηλάκι, εντός του οποίου, η μητέρα του γαμπρού τοποθετούσε δυο σπυριά, μια κουκίδα θυμίαμα και κομματάκια από το σπασμένο φλυτζανάκι, από όπου έπιναν το κρασί οι νιόπαντροι στην τελετή του γάμου και το οποίο πατούσε κι έσπαγε ο γαμπρός στο χορό του Ησαΐα. Οι παλαιότεροι φύλαγαν το αρμενοκαύκι στο μπαούλο τους, καθώς είχε και μία άλλη «μαγική» ιδιότητα. Την πρώτη νύχτα του γάμου, εξαιτίας του άγχους της ρήξης του παρθενικού υμένα από το γαμπρό και υπό την πίεση των συγγενών και φίλων που περίμεναν από έξω, ο γαμπρός έδενε το αρμενοκαύκι στο γεννητικό του όργανο προκειμένου να αιματωθεί.

Στη συνέχεια, τα παιδιά ντυμένα με τις στολές ξεχύθηκαν στους χιονισμένους δρόμους της Μελίκης με αρχική στάση στην εκκλησία.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΘΙΜΟΥ

Το έθιμο αποσκοπεί στον εξευμενισμό των δαιμονικών όντων και την ευετηρία (καλοχρονιά). Όπως μας εξήγησε ο κύριος Μελίκης, δεν είναι ηρωικός ο σκοπός του, αλλά αποτελεί αυτόνομο έθιμο με δικό του μουσικοχορευτικό ρεπερτόριο και πραγματοποιείται στις αρχές του νέου έτους για την έλευση του καλού. Ετυμολογικά, προκύπτει από τη λατινική λέξη rogare που σημαίνει επαιτώ, ζητώ και θεωρεί ότι είναι βλαχορωμαϊκό κατάλοιπο. Εικάζεται πως οι άντρες φόρεσαν φουστανέλα στους νεότερους χρόνους, όπως και οι Μωμόγεροι, που αναβιώνουν στην Κοζάνη, στο πλαίσιο της διεκδίκησης της λύτρωσης των Ελλήνων, των φουστανελάδων, από τον Οθωμανικό ζυγό.

Αρχικά, η ένδυση των ρουγκατσάρηδων έμοιαζε με αυτή των τζαμαλαραίων, δηλαδή φορούσαν κέρατα, κουδούνες, κάπες και προβιές και κατέβαιναν στην αρχή του χρόνου απ' τα χειμαδιά στον κάμπο για να δουν τους δικούς τους και να τους εντυπωσιάσουν, καθώς ήταν απομονωμένοι στα βουνά, όπου δεν είχαν αρκετή τροφή και καλές συνθήκες διαβίωσης. Ωστόσο, είχαν οπλισμό, κατασκεύαζαν μαχαίρια κρυφά και τα ζώνονταν, ενώ ταυτόχρονα κρατούσαν και μια σπάθα στο χέρι.

Κάποιες φορές στο παρελθόν, όταν τα μπουλούκια των ρουγκατσάρηδων συναντιόνταν, γίνονταν μάχες σώμα με σώμα, κατά τις οποίες χάνονταν παλικάρια. Το κάθε μπουλούκι – ομάδα (σήμερα αποτελείται από δώδεκα άτομα και τον καπετάνιο) το καθοδηγούσε ο καπετάνιος – αρχηγός, ο οποίος και χόρευε πρώτος. Αφού πήγαιναν στην εκκλησία, όπου προσκυνούσαν πρώτα ο καπετάνιος, ξύνοντας με τη σπάθα του τη γη για να την «ξυπνήσει» και έπειτα οι υπόλοιποι του μπουλουκιού ζητούσαν αγαθά και χρήματα από τα σπίτια που επισκέπτονταν με χορούς και ζουρνάδες. Ο απώτερος σκοπός του εθίμου, λοιπόν, ήταν ερανικός. Μετά τις μεταρρυθμίσεις Χάτι Σερίφ (1839) και Χάτι Χουμαγιούν (1856) δόθηκε η δυνατότητα στις μειονότητες (μιλλέτ) να ασκούν θρησκευτικά και άλλα καθήκοντα με προϋποθέσεις. Για αυτό, το μπουλούκι το ακολουθούσε η εκκλησιαστική επιτροπή με ένα κάρο, όπου υπήρχαν κούτλες (επτάκιλα δοχεία) στις οποίες τοποθετούσε τα αγαθά και τα χρήματα που συγκέντρωνε από τα διάφορα σπίτια και με τα οποία κατασκεύαζε ή επιδιόρθωνε αποθήκες, εκκλησίες, γεφύρια κ.λπ. της ελληνικής κοινότητας.

Το έθιμο ατόνησε κατά τον Εμφύλιο, αλλά επανήλθε μετά το 1950 και εφεξής συνεχίζεται αδιάλειπτα.

(συνεχίζεται)

Πεπραγμένα

Βιβλιοπαρουσίαση έκδοσης της ΕΜΙΠΗ στη Βέροια: «Φυτειά - Τσόρνοβο Ημαθίας» (Δημ. Κ. Βύζας)

Η παρουσίαση της νέας έκδοσης της Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας, του βιβλίου του Δημήτριου Βύζα "Τσόρνοβο - Φυτειά Ημαθίας", πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη 30 Σεπτεμβρίου 2015, με την οποία ξεκίνησε και η Ε' Εβδομάδα Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού, που διοργανώθηκε από την Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Η βιβλιοπαρουσίαση έγινε στο Αρχοντικό Σαράφογλου, στην οδό Ιεραρχών, στη Βέροια, παρουσία πλήθους κόσμου. Την παρουσίαση και το συντονισμό είχε η αντιπρόεδρος της Ε.Μ.Ι.Π.Η., Ολυμπία Μπέτσα, ενώ για το βιβλίο μίλησαν ο δικηγόρος και συγγραφέας Γιώργος Λιόλιος και ο δρ. Χρήστος Σκούπρας, Προϊστάμενος Εκ/κών Θεμάτων Δ/σης Β/θμιας Εκ/σης Ν. Ημαθίας, καθώς και ο ίδιος ο συγγραφέας, Δημήτρης Βύζας. Στην αρχή της εκδήλωσης, απηύθυνε χαιρετισμό ο πρόεδρος της Ε.Μ.Ι.Π.Η., Μανώλης Ξυνάδας.

Μετά την παρουσίαση, ακολούθησε συζήτηση, διάλογος.

Διεξαγωγή Ε' Επιστημονικής Ημερίδας Τοπικής Ιστορίας (1950-1974) στη Βέροια

Το απόγευμα της Παρασκευής 2 Οκτωβρίου 2015 ξεκίνησε η Ε' Επιστημονική Ημερίδα Τοπικής Ιστορίας «Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αιώνα (1950-1975) Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», στο Χώρο Τεχνών Βέροιας (2ος όροφος).

Στη εναρκτήρια συνεδρίαση, ανέπτυξε ομιλία σχετικά με την υπό εξέταση περίοδο ο ομ. Καθηγητής του ΕΚΠΑ, Ηλίας Νικολακόπουλος, ενώ στη συνέχεια παρουσιάστηκαν οπτικοακουστικά ντοκουμέντα της περιόδου,

σχετικά με τη Βέροια, από τις Μαρία Χειμωνοπούλου, Ολυμπία Μπέτσα και Αναστασία Ταναμπάση.

Το πρωί του Σαββάτου 3 Οκτωβρίου 2015, συνεχίστηκε η Ημερίδα, η οποία ολοκληρώθηκε το μεσημέρι της ίδιας ημέρας.

Κατά τη διάρκεια της Ημερίδας, παρουσιάστηκαν οι παρακάτω εισηγήσεις:

Α' Συνεδρία - Πρόεδρος: Ηλίας Νικολακόπουλος (Ομ. Καθηγητής Ε.Κ.Π.Α.)

- Ευγενία Καβαλάρη (Φιλολογος) - Οι εκλογές του 1958 στην Ημαθία.
- Αλέκος Χατζηκώστας (Δημοσιογράφος - Συγγραφέας) - Η Ε.Δ.Α. στην Αξιωματική Αντιπολίτευση. Οι διώξεις των Αριστερών συνεχίζονται.
- Δημήτρης Καρασάββας (Ερευνητής) - 1961-1965: Η κοινοβουλευτική περιπέτεια και ο Ιωάννης Παπαδάκης - Στάικος.
- Εμμανουήλ Ξυνάδας (Δρ. Εκκλ. Ιστορίας) - Οι εκλογές "της βίας και της νοθείας" στη Βέροια.

Β' Συνεδρία - Πρόεδρος: Θανάσης Σφήκας (Αν. Καθηγητής Α.Π.Θ.)

- Μαρία Χειμωνοπούλου (Δρ. Αρχαιολογίας) - Η προστασία των μνημείων της Βέροιας στις δεκαετίες '50 και '60 μέχρι και την Μεταπολίτευση.
- Ολυμπία Μπέτσα (Φιλολόγος) - Εμπιστευτική αλληλογραφία νοσοκομείου Βέροιας κατά την περίοδο 1957 – 1974.
- π. Αθανάσιος Βουδούρης (Υπ. Δρ. Ιστορίας) - “Αί αιρέσεις καί αί θρησκευτικάί δοξασίαι, ἔστω καί βλακώδεις, καταπολεμούνται διά τῆς διδαχῆς καί διαφωτίσεως”: Χούντα, Ορθόδοξη Εκκλησία και Μάρτυρες του Ιεχωβά, στη Βέροια της επταετούς Δικτατορίας.

«Μια άλλη όψη της Εκκλησίας στη Χούντα»

Τέλος, το απόγευμα του Σαββάτου 3 Οκτωβρίου 2015, η Ε' Εβδομάδα Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2015 ολοκληρώθηκε με την εκδήλωση «Μια άλλη όψη της Εκκλησίας στη Χούντα». Η εκδήλωση έγινε με αφορμή το βιβλίο της θεολόγου - συγγραφέως, Φωτεινής Οικονόμου «π. Γεώργιος Πυρουνάκης».

Για το θέμα, την προσωπικότητα του μακαριστού π. Γεωργίου Πυρουνάκη και την γενικότερη περίοδο, μίλησε ο υπ. δρ. Ιστορίας π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, μέλος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η. και η θεολόγος - συγγραφέας του βιβλίου, Φωτεινή Οικονόμου.

Ακολούθησε ανοιχτή συζήτηση και, ακολούθως, κηρύχθηκε η λήξη της Ε' Εβδομάδας Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού, ανανεώνοντας το ραντεβού για του χρόνου, οπότε και θα εξεταστεί η περίοδος από το 1974 έως το 2000.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Ι.Π.Η.

ΣΕΙΡΕΣ

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

1. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Ο Βεροιώτης Ιερομόναχος Μελέτιος Κωνσταμονίτης και η περιοδεία του στη Ρωσία (1862-1869)*, Βέροια, 2011
2. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, *Ο Μητροπολίτης Κοσμάς Ευμορφόπουλος (1860-1901)*, Βέροια, 2014

ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ 20ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Πρακτικά Επιστημονικών Ημερίδων Τοπικής Ιστορίας

- Α' Στο λυκόφως της Οθωμανικής Περιόδου (1890-1910), Βέροια, 2012
- Β' Από την Αυτοκρατορία στο Εθνικό Κράτος (1910-1925), Βέροια, 2013
- Γ' Στη Βέροια του Μεσοπολέμου (1925-1940), Βέροια, 2015
- Δ' Η δεκαετία των μεγάλων ανατροπών και αναταραχών (1940- 1950), Υπό έκδοση
- Ε' Από τον Εμφύλιο στη Χούντα (1950 - 1974), Υπό έκδοση

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Πρακτικά Επιστημονικών Ημερίδων Τοπικής Ιστορίας

1. Ημαθία: Σκιαγραφώντας την ιστορία της μέσα από της συλλογές των Γ.Α.Κ. Αρχεία Ν. Ημαθίας, Βέροια, 2014
2. Μιλάμε για τη Νάουσα του 20ου αιώνα, Υπό έκδοση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ ΗΜΑΘΙΑΣ

Τόμος Α' (2009), Βέροια, 2010

Τόμος Β' (2010), Βέροια, 2011

Τόμος Γ' (2011), Βέροια, 2012

Τόμος Δ' (2012) - Πρακτικά Α' Επιστημονικού Συνεδρίου για την Ημαθία, Βέροια, 2013

Τόμος Ε' (2013) - Πρακτικά Α' Επιστημονικού Συνεδρίου για την Ημαθία - Β' Μέρος, Βέροια, 2014

ΧΡΟΝΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

Τεύχη 1 - 11 (2008-2010), Βέροια, 2011 (Συλλεκτική έκδοση)

Τεύχη 1 - 27 (2008-2015), Βέροια

ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Βέροια 16 Οκτωβρίου 1912. Η απελευθέρωση της πόλης μέσα από κείμενα του 20ου αιώνα, Βέροια, 2012 (συλλογικός τόμος)

2. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, *Όψεις και πτυχές της βεροιώτικης Αποκριάς από τα οθωμανικά χρόνια ως τα τέλη του 20ου αιώνα*, Βέροια, 2014

3. Παύλος Δ. Πυρινός, *Βεροιώτικα και Ναουσαίικα σημειώματα*, Βέροια, 2014

4. Θεοδώρα Μαυρίδου – Κωνσταντίνος Χατζηστυλλής, *Ιωάννης Τζαναβάρας. Ένας ξεχωριστός καθηγητής στην κατοχική Νάουσα*, Βέροια, 2015

5. Δημήτριος Κ. Βύζας, *Τσόρνοβο – Φυτειά Ημαθίας*, Βέροια, 2015

6. Θεοδώρα Μαυρίδου – Κωνσταντίνος Χατζηστυλλής, *Γυμναστικός Σύλλογος Ποντίων Ναούσης «Ακρίτας» 1928 – 1956*, Βέροια, 2016